

**TİCARİ SERBESTLEŞMENİN VERGİ GELİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Nazlı Ece ÇELİK

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Yılmaz BAYAR

Uşak

Ağustos, 2019

**TİCARİ SERBESTLEŞMENİN VERGİ GELİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Nazlı Ece ÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Yılmaz BAYAR

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ağustos, 2019

**UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İktisat Ana Bilim / Ana Sanat Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı 164004018 No'lu öğrencisi Nazlı Ece Çelik'in "Ticari Açıklığın Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği" adlı tezi 22 / 08 / 2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Doç.Dr. Yılmaz BAYAR	
Üye	: Prof. Dr. Levent AYTEMİZ	
Üye	: Doç Dr. Mehmet Hilmi ÖZKAYA	

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

TİCARİ AÇIKLIĞIN VERGİ GELİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

NAZLI ECE ÇELİK

İktisat Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2019

Danışman: Doç. Dr. Yılmaz BAYAR

ÖZET

1980’li yıllardan itibaren dünyada liberalleşme ve küreselleşme süreci önemli miktarda hız kazanmıştır. Birçok ülke uluslararası mal, hizmet ve sermaye akışı üzerindeki kısıtlamaları azaltarak küresel ekonomi ile bütünleşmeye yönelik adımlar atmıştır. Bunun sonucunda küresel mal, hizmet ve sermaye akışında ortaya çıkan kayda değer artış araştırmacıları ticari serbestleşme ile küreselleşmenin ekonomik, sosyal, kurumsal ve siyasi etkilerini araştırmaya yönlendirmiştir. Bu çalışmada zaman serisi analizi kullanılarak 1974-2017 döneminde Türkiye’de ticari serbestleşme ile doğrudan yabancı sermaye girişlerinin toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışma sonucunda, uzun dönemde ticari serbestleşme ile doğrudan yabancı sermaye girişlerinin toplam vergi gelirlerinin pozitif etkilediği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Ticari Serbestleşme, Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri, Vergi Gelirleri, Zaman Serisi Analizi*

ABSTRACT**IMPACT OF TRADE OPENNESS ON TAX REVENUES: EVIDENCE FROM
TURKEY**

NAZLI ECE ÇELİK

Department of Economics

Institute of Social Sciences, Uşak University, August 2019

Advisor: Associate Prof. Yılmaz BAYAR

The liberalization and globalization process gained considerable acceleration as of 1980s. Many countries took the steps for integration with global economy by decreasing the limitations over the international flows of goods, services, and capital. And consequently the significant increases in the global flows of goods, services, and capital have forwarded the scholars to research the economic, social, institutional and political effects of trade liberalization and globalization. This study investigates the effect of trade liberalization and foreign direct investment inflows on the total tax revenues in Turkey during the 1974-2017 period through time series analysis. We revealed that the trade liberalization and foreign direct investment inflows positively affects the total tax revenues in the long run.

Keywords: *Trade Liberalization, Foreign Direct Investment Inflows, Tax Revenues, Time Series Analysis*

ÖNSÖZ

Tez sürecinin başladığı günden itibaren yardım ve desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen en önemlisi de daima moral vererek yapıcı bir tutumla gece gündüz demeden tüm sorularımı eksiksiz yanıtlayan değerli hocam Doç. Dr. Yılmaz Bayar'a sevgi ve saygılarımı sunarım. Bu süreçte, desteğiyle daima yanımda olan anneme, babama, kardeşime ve eşime sonsuz teşekkürler...

Nazlı Ece ÇELİK

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Nazlı Ece Çelik

Doğum Yeri ve Tarihi : İzmir,1990

Lisans Öğretimi :Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İktisat Bölümü, 31.01.2014

İletişim

Elektronik posta adresi: nazliece.celik90@gmail.com

KISALTMALAR DİZİNİ**AB:** Avrupa Birliği**GSYH:** Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla**KDV:** Katma Değer Vergisi**ÖTV:** Özel Tüketim Vergisi**BSMV:** Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi**İMKB:** İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ.....	iii
ABSTRACT	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
ÖZGEÇMİŞ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİNİN TANIMI, TÜRLERİ VE ÖNEMİ

1.1. VERGİNİN TANIMI, TARİHÇESİ VE GELİŞİMİ.....	5
1.2. VERGİLERİN YAPISI VE SINIFLANDIRILMASI.....	7
1.3. VERGİLERİN EKONOMİK ETKİLERİ.....	9
1.3.1. Vergiler ve Ekonomik Büyüme.....	10
1.3.2. Vergiler ve Kayıt Dışı Ekonomi.....	15
1.3.3. Vergiler, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk.....	16
1.4. TÜRKİYE'DE VERGİLERİN GELİŞİMİ	17

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ GELİRLERİNİN BELİRLEYİCİLERİ

2.1.VERGİ GELİRLERİNİN EKONOMİK BELİRLEYİCİLERİ.....	20
2.1.1.Ekonomik Büyüme, Kişi Başına Gelir ve Vergi Gelirleri	21
2.1.2.Üretimin Sektörel Kompozisyonu ve Vergi Gelirleri	22
2.1.3. Enflasyon ve Vergi Gelirleri.....	24
2.1.4. İktisadi Özgürlükler ve Vergi Gelirleri.....	25
2.1.5.Finansal Gelişme ve Vergi Gelirleri	26
2.1.6. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergi Gelirleri.....	27
2.2. VERGİ GELİRLERİNİN KURUMSAL BELİRLEYİCİLERİ.....	30
2.3. VERGİ GELİRLERİNİN SOSYAL BELİRLEYİCİLERİ	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TİCARİ AÇIKLIĞIN VERGİ GELİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1.ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ	33
3.2. LİTERATÜR TARAMASI	33
3.3.VERİ SETİ.....	36
3.4. EKONOMETRİK METODOLOJİ.....	37
3.4. AMPİRİK ANALİZ.....	39
4.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	42
KAYNAKÇA	43

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Vergi Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisini İnceleyen Literatür Özeti.....	12
Tablo 2. Veri Setinin Tanıtımı	36
Tablo 3. Veri Setinin Tanımlayıcı İstatistikleri.....	36
Tablo 4. Lee ve Strazicich (2003-2004) Birim Kök Test Sonuçları	40
Tablo 5. Gregory ve Hansen (1996) Eşbütünleşme Testi Sonuçları.....	40
Tablo 6. Eşbütünleşme Katsayı Tahminleri.....	41
Tablo 7. Kısa Dönem Analiz Sonuçları	41

GRAFİKLER LİSTESİ

- Grafik 1.Türkiye'de Toplam Ticaret Hacmi (GSYH'ye Yüzdesi) (1960-2017)..... 2
Grafik 2.Türkiye’de Vergi Gelirlerinin Gelişimi (1965-2017) (GSYH’nin Yüzdesi)18

GİRİŞ

Birçok ülke 1980’li yıllardan itibaren ithal ikameci büyüme stratejisinden ihracata dayalı büyüme stratejisine geçmişlerdir. Serbestleşme ve küreselleşme sürecinin de hız kazanmasıyla birlikte ülkeler arası mal, hizmet ve sermaye akışları üzerindeki kısıtlama ve engeller (gümrük vergileri ve ek vergi gibi tarife engelleri ile lisanslama ve kota gibi tarife dışı engeller) azaltılmıştır. Bunun sonucunda 1980 yılında küresel ticaret hacminin GSYH’ye oranı yaklaşık %17’den 2017 yılında %54’e yükselmiştir (Dünya Bankası, 2019a). Ayrıca birçok ülkede hükümetler kamu kaynaklarının kullanımını iyileştirmek ve faaliyet etkinliğini artırmak için özelleştirme yoluyla sahip oldukları varlıkların mülkiyetini özel sektöre transfer etmeye başlamıştır (Shirley, 1992). Dolayısıyla vergi gelirleri kamu sektörünün altyapı, eğitim, savunma gibi işlevlerini yerine getirmesinde başlıca gelir kaynaklarından birisi durumuna gelmiştir.

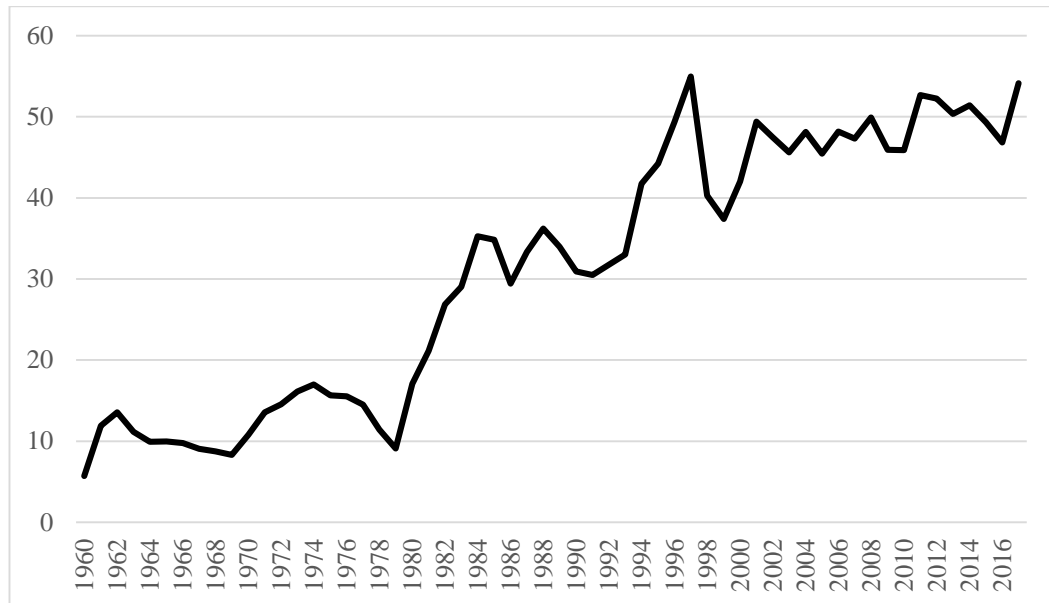
Vergi gelirlerinin kamu sektörünün önemli gelir kalemlerinden birisi olması ve özelleştirmeler ile birlikte öneminin daha da artması araştırmacıları vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmaya yönlendirmiştir. İlgili literatürde yapılan ampirik çalışmalar sonucunda ekonomik, yapısal, kurumsal ve sosyal birçok etkenin vergi gelirleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda kişi başına düşen gelir, sanayi sektörü büyüklüğü, tarım sektörü büyüklüğü, ekonomik özgürlük düzeyi, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, enflasyon, işsizlik, döviz kuru, ticari serbestleşme, finansal gelişme, kayıt dışı ekonomi büyüklüğü ve kurumsal gelişmişlik düzeyinin vergi gelirleri üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir (Bkz. Gupta, 2007; Chaudhry ve Munir, 2010; Martin-Mayoral ve Uribe, 2010; Karagöz, 2013; Castro ve Ramírez, 2014; Nchor ve Konderla, 2016, Bayar ve Karamelikli, 2017; Terefe ve Teera; 2018).

Bu çalışmada 1980’li yıllardan itibaren önemli miktarda artan ticari serbestleşme ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının vergi gelirleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Ticari serbestleşme bir yandan çıktı üretkenliği, ekonomik büyüme ve ticaret hacmini artırarak vergi gelirlerini pozitif etkileyebilmektedir. Diğer yandan ticari serbestleşme sonucu ithalat gümrük tarifelerindeki düşüş vergi gelirlerini negatif etkilemektedir (Ahmad ve Ali, 2018). Dolayısıyla ticari serbestleşmenin toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisi, söz konusu etkilerden hangisinin baskın olduğuna bağlı olarak değişmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ise

ekonomik büyüme ve istihdam üzerinden toplam vergi gelirlerini dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Bununla birlikte birçok ülkenin kurumlar vergisinde indirimler yaparak veya belli bir dönem vergi muafiyetleri vererek, başka mali teşvikler sağlayarak veya çok uluslu şirketlere kar transferlerinde yasal ayrıcalıklar vererek doğrudan yabancı sermaye yatırım çekmeye çalışması da vergi gelirlerini negatif etkileyebilmektedir. Dolayısıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının da toplam vergi gelirleri üzerindeki net etkisi, söz konusu etkilerden hangisinin baskın olduğuna bağlıdır (Bayar ve Öztürk, 2018).

Türkiye, 24 Ocak 1980 kararları ile birlikte ithal ikameci büyüme stratejisinden ihracata dayalı büyüme modeline geçmiş ve serbestleşme politikaları ile birlikte küresel ekonomi ile bütünleşmeye çalışmıştır. Ayrıca Türkiye'nin AB (Avrupa Birliği)'ye üyelik süreci kapsamında 1 Ocak 1996'dan itibaren gümrük birliği yürürlüğe girmiştir. Bu gelişmeler sonucunda Grafik 1.1'den de görüldüğü üzere Türkiye'nin toplam ticaret hacminin GSYH (gayri safi yurtiçi hasıla)'ye oranı 1980 yılında %17'den 2017 yılında %54'e yükselmiştir. Diğer yandan vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı 1974 yılında %10,27'den 2017 yılında %24,89'a yükselmiştir.

Grafik 1.1: Türkiye'de Toplam Ticaret Hacmi (GSYH'ye yüzdesi) (1960-2017)

Kaynak: Dünya Bankası, 2019a

Çalışmada zaman serisi analizini kullanılarak Türkiye'de 1974-2017 döneminde artan ticari serbestleşme ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının toplam vergi

gelirleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. İlgili literatürde Türkiye örneğinde az sayıda çalışma yapılmış olması ve ayrıca ekonometrik analizde yapısal kırılmaları dikkate alan testlerin kullanılması nedeniyle çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda müteakip bölümde ilgili ampirik literatür özetlenmiş, ikinci bölümde ampirik analizde kullanılan veri seti ile analiz yöntemi açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ampirik analiz ve elde edilen bulgular ortaya konulmuş ve çalışma sonuç bölümü ile sonlandırılmıştır.

Araştırmanın Konusu

Çalışmada, Türkiye’de ticari serbestleşme ile doğrudan yabancı sermaye girişlerinin toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Türkiye 1980 yılından itibaren ihracata dayalı büyüme stratejisi uygulamaya başlamış ve zaman içerisinde ticareti hacmi önemli miktarda artmıştır. Diğer yandan özelleştirmeler ile birlikte vergi gelirleri kamunun en önemli kaynağı durumuna gelmiştir. Bu çalışma artan ticari açıklığın toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisini tespit etmesi açısından önem taşımaktadır.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, Türkiye’de ticari serbestleşme ile doğrudan yabancı sermaye girişlerinin toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisini tespit etmektir.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Çalışmada zaman serisi analizi kullanılarak 1974-2017 döneminde Türkiye’de ticari serbestleşme ile doğrudan yabancı sermaye girişlerinin toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Verilerin mevcudiyeti nedeniyle çalışmanın dönemi 1974-2017 ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada zaman serisi analizi kullanılarak Türkiye’de ticari serbestleşme ile doğrudan yabancı sermaye girişlerinin toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu kapsamda serilerin durağanlıkları iki yapısal kırılmaya izin veren Lee ve Strazicich (2003, 2004) birim kök testi ile sınanmıştır. Değişkenler arasındaki

eşbütünleşme ilişkisi tek yapısal kırılmaya izin veren Gregory ve Hansen (1996) eşbütünleşme testi ile sınılanmış, eş bütünleşme katsayıları ise Phillips ve Hansen (1990) tarafından geliştirilen FMOLS (Fully Modified Ordinary Least Squares-Tamamen Değiştirilmiş En Küçük Kareler) tahmincisi ile tahmin edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİNİN TANIMI, TÜRLERİ VE ÖNEMİ

Bu bölümde öncelikle verginin tanımı, tarihsel süreçte geçmişi, türleri ve önemi üzerinde durulacaktır. Daha sonra vergilerin yapısı ve sınıflandırılması ve vergilerin ekonomik etkileri üzerinde durulacaktır. Son kısımda ise Türkiye’de vergi gelirlerinin gelişimi incelenecektir.

1.1. VERGİNİN TANIMI, TARİHÇESİ VE GELİŞİMİ

Vergi, Türkçe köken olarak vermek anlamına gelmektedir. Vergiler özel olarak devletten belirli bir karşılık beklenmeden devlete parasal olarak verilen, devletin kanunla koyduğu cebri olarak, devletin vatandaşlarına yapması gerektiği kamu harcamalarını finanse etmek için topladığı ödemedir(Sağbaş ve Başoğlu,2005). Ayrıca vergi, “devletin kamu harcamalarının finansmanını karşılamak üzere toplumu meydana getiren fert ve kurumlardan ödeme güçlerine göre, karşılıksız ve zorunlu olarak aldığı ekonomik değerdir” şeklinde de tanımlanmaktadır (Pehlivan,2004).

Eski dönemlerde Yunan Roma ve Sümer toplumlarında vergiler zorunlu olarak toplanmak yerine, bu toplulukların başındaki yöneticilere hediye ve yardımlar şeklinde verilmekteydi. Ayrıca vergiler, mağlupların galiplere ödedikleri bir tür haraç olarak da ödenme şekli bulmuştur. Tarihin başlarında bu şekilde gönüllü veya savaş tazminatı şeklinde ödenen vergiler, örgütsel devlet yapıları oturmaya başladıkça kamu harcamalarını finanse etmekte güçsüz kalması nedeniyle zorunlu duruma gelmişlerdir. Devlet karşılık olarak vergi almakta ve vergi ödenmesi cebridir (Gök,2007).

Verginin tarihi müşterek hayat kadar eskiye dayanmaktadır. Bireyler siyasal olarak toplu yaşamaya başladıkları zamandan beri vergi ekonomik ve sosyal yapıya bağlı olarak değişim göstermiştir. Vergi ilk olarak vatandaşların cebri olmayan kolektif ihtiyaçlarını karşılamak için toplanmıştır. Vergi başlangıçta şeklen ve maddeten bir çeşit gönüllü hediye iken, daha sonra zorunlu hale getirilmiştir. Ahlaki ve dini nedenlere bağlı olarak alınan vergi hediye ve yardım niteliğindedir. Daha sonra kabilelerin yerine devlet teşkilatlarının geçmesi sonucu vergi şeklen ve maddeten zorunlu hale gelmiştir. İlk zamanlarda yardım, rica, hediye anlamlarına gelen vergi daha sonraları vazife, fedakârlık olduktan sonra son halini zorunluluk olarak almıştır. Önceleri olağanüstü ihtiyaçlar için alınan vergi, sonraları fiskal yani mali olmayan ihtiyaçlar için dahi alınmaya başlamıştır (Turhan, 1993).

Vergi eski çağlarda savaş mağluplarının ödediği bir bedel olarak alınırken, Mısır Roma, Yunan, Sümer medeniyetlerinde devlet egemenliğini elinde bulunduranların bir gelir kaynağı haline dönüşmüştür. Başlangıçta idare edenlere hediye olarak sunulan vergiler sonraları kamu ihtiyaçlarının artması, devletin kamuya hizmet sayısını arttırması sonucu zorunlu olarak alınması gereken bir ihtiyaç haline dönüşmüştür. 17.yüzyılda devlet ihtiyaçlarını büyük ölçüde karşılayan vergiler, 18. ve 19. yüzyıllarda vatan borcu haline gelmiştir. Sanayi devrimiyle beraber ekonomik ve siyasi düşüncelerdeki değişimlerle devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahale etmesinde önemli bir araç olmuştur. İlk dönemlerde yardım, ihsan, lütuf olarak adlandırılan vergi sonraları fedakârlık, yükümlülük, zorunluluk anlamına gelen kelimelerle adlandırılmıştır (Özbilen, 2010).

Vergi mutlak değildir; yer ve zamana göre sürekli yer değiştirmiş, sosyal ve tarihsel bir oluşum içerisinde çok değişik anlamlar kazanarak günümüze ulaşmış, hala da devinimini devam ettirmektedir. Kıt'a Avrupa'sında; verginin nasıl çıktığı aslında belirsiz olmakla beraber ilk çağlarda Mısır, Yunan krallıklarında ve Roma İmparatorluğunda çeşitli vergi tipleri görülmüştür. İlk çağda Roma'da yenilen devletin yenen devlete ödediği "Haraç" yani Tributum olarak adlandırılmıştır. Ortaçağ Avrupa'sında vergi gönüllülük ve dinsel temalarla bütünleşmiş olarak biliniyordu yani ihtiyariydi. Zamanla bazı hükümdarlar savaş zamanları sosyal sınıflara başvurarak yardım istemiştir. Kanunen olmasa bile fiilen devlete yardım etmeleri zorunluluğa dönüşmüştür. 17. ve 18. yüzyıllarda kanunen bir zorunluluk kazanan vergi, daha önceleri aynı ve zorlayıcı olmamasına rağmen zamanla parasal ve cebri bir hal almıştır. Önceden tahsis (ayırma) ilkesine dayanan vergi günümüzde ademi tahsis yani tüm vergi gelirlerinin tüm giderlere kullanılması ilkesine dayanmaktadır (Edizdoğan vd., 2011).

Vergiler toplumsal ihtiyaç olan, mali ve mali olmayan ihtiyaçların karşılanması için devlet tarafından kişilerden zorunlu olarak toplanırken adil olması, refah artışını sağlayarak istikrarlı devlet politikasını destekleyici şekilde olması şarttır. Vergilerin aynı zamandan ulusal hasıladaki artışı destekleyici nitelikte de olması gerekmektedir. Vergilerin artması kişilerin tasarruf, yatırım gibi harcama alışkanlıklarını değiştirici etkileri olmasından dolayı ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkilerini engellemek için dolaylı veya dolaysız vergilerin uygulanış açısından seçim yapılması gerektiği ayırımına ulaşılmıştır. Ekonomik etkinliğin mal ve hizmetler üzerine koyulan vergiler

yüzünden düştüğü varsayılsa da eğitim sağlık ve buna benzer pozitif dışsallık yaratan sektörler göz ardı edilmektedir (Mucuk ve Alptekin,2006).

Devletin ekonomi üzerindeki rolü her zaman tartışma konusu olmuştur. Bir kesim devletin ekonomiye etkisinin olmaması gerektiğini düşünürken bir kesim ise devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunmaktadır. Günümüzde etkileri devam eden küreselleşmeyle beraber 2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan kriz tüm dünyayı etkilemiş ve bu etki sonucunda devletin ekonomide yeri olması gerektiği bir kez daha anlaşılmıştır. Kamu harcamalarının büyük bir kısmı günümüzde özellikle gelişmiş ülkelerde vergi gelirleriyle karşılanmaktadır. Bunun sonucunda devlet zamanla ekonomik olarak değil sosyal yönden de halkın ihtiyaçlarını karşılayan ve düzenleyen bir kurum haline gelmiştir (Kılıçaslan ve Yaman,2017).

Bir ülkede uygulanan vergi kanunlarının tümü vergi sistemini ifade etmektedir. Vergi yapısı kavramı ise vergi gelirlerinden farklı olarak vergi sistemlerini meydana getiren çeşitli vergilerin toplam vergiler, devlet gelirleri ve gayri safi milli hasıla gibi diğer iktisadi büyüklükler içerisinde nisbi paylarını ifade etmektedir.

1.2. VERGİLERİN YAPISI VE SINIFLANDIRILMASI

Bir ülkede vergi karşılıksız olmasıyla beraber egemenlik gücüyle gerçek ve tüzel kişilerden yasalarla zorlayıcı hale getirilerek alınır. Vergi'nin mali ve ekonomik iki temel amacı vardır. Verginin mali amacı, kamu harcamalarının karşılanmasındaki temel gelir kaynağı olmasıdır. Diğer yandan vergilerin ekonomik amacı ise çeşitli bölge ve sektörlerle yapılan yatırımların teşvikini sağlamaktır. Ayrıca, ithalat ve döviz kaybı sağlayan işlemlerden uzak tutulması, ihracat ve yabancı sermaye çekebilmek için ise destekleyici rol oynaması sağlanmıştır. Tasarruf hacmi vergi yoluyla artırılabilmesi gibi enflasyon, deflasyon gibi ekonomik dengesizliklerin düzenlenebilmesi için vergileme yöntemi kullanılabilir (Bakan ve Paksoy, 2010).

Vergiler yatırım, çalışma, teknoloji, verim artışı gibi değişkenleri dolaysız olarak etkilerken, altyapı, eğitim ve sağlık gibi harcamaların finans kaynağını sağlar, dolaylı olarak ekonomik yönden gelişmeyi etkiler. Kalkınma sürecine girildiğinde vergileme şekli hükümet ve siyasi politikanın ve toplumsal değişimlerin etkisi altında kalır. Vergi şeklinin değişimi; yatırım ve üretimin artması, milli gelirin yükselmesi gibi faktörlere bağlıdır. Kalkınma seviyesinin yükselmesiyle vergi yapısı farklılaşmaktadır. Vergi sistemleri dinamikdir, yani zamanla değişikliğe uğrar. Vergi sistemleri ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, hukuki yapıları, siyasal ve sosyal kuruluşları, gelenek ve

göreneklerine göre değişiklik gösterir. Aynı ekonomik seviyelerde olan ülkelerde diğer ülkelerin tercih ve deneyimlerinden faydalanabilmek için yapılan değişikliklerin çıkarımlarından faydalanılarak yeni vergi sistemleri denenebilir (Cural ve Çevik, 2015).

Vergiler gelirden alınan vergiler, harcamadan alınan vergiler ve servetten alınan vergiler olmak üzere üç grupta incelenebilir. Gelir ve kurumlar vergisi gibi gelirden alınan vergiler olarak adlandırılmaktadır. Muamele ve satış vergileri, kısmi istihlak vergileri, gümrük vergileri gibi vergiler harcamadan alınan vergileri oluşturmaktadır. Diğer yandan servet, emlak, sermaye, veraset ve servet transfer vergileri servetten alınan vergiler olarak sınıflandırılmaktadır.

Vergiler şekil yönünden ayni-nakdi, spesifik-advalorem ve dolaylı-dolaysız vergiler olarak sınıflandırılmaktadır. En önemli ayırım ise, dolaylı ve dolaysız olması yönündedir. Dolaylı vergilerin kim tarafından ve ne zaman ödeneceği belli olmadığı için kaçırma ve kaçınma olasılıkları oldukça düşük seviyededir. Dolaylı vergiler içerisinde katma değer vergisi (KDV), özel tüketim vergisi (ÖTV), gümrük vergileri, banka ve sigorta muameleleri vergisi (BSMV) içinde yer alır. Dolaysız alınan vergilerin ise kaçınma ve kaçırmaya daha fazla izin veren, kimden ve ne zaman alınacağı belli olan gelir, emlak, kurumlar, motorlu taşıtlar vergileri gibi türleri olan vergi çeşitleridir. Bu sınıflandırma vergi ataleti açısından toplu değerlendirilmesine olanak sağlar. Dolaysız vergiler yükümlüsü belirli olduğu için dolaylı vergilere kıyasla daha adildirler (Ay ve Talaşlı, 2008).

Dolaylı vergiler, gelişme sürecindeki ülkelerde kamu gelirleri açısından büyük paya sahiptir. Bunun nedeni, gelirden alınan vergilerin uygulamadaki zorluklara rağmen, dolaylı vergilerin tahsilatının daha kolay yapılması ve mal ve hizmet alışverişinde dolaylı olarak vergiyi tarh ettirmek ve toplamaktaki kolaylıktır. Dolaysız vergiler ile kıyaslandığında, dolaylı vergiler yüksek oranda olmasa da ekonomik büyümeye katkı sağlarlar. Ülkede tüketim ürünlerinin üzerindeki dolaylı vergi oranı, maliyeti artırarak ülkedeki nispi fiyatları artıracığı için tüketimi kısıabilir, tasarrufu artırarak elde edilen tasarruf miktarının yatırıma dönüşmesini sağlayabilir (Temiz, 2008).

Vergi yapısı, vergilerin karşılıklı olarak yerini anlatmak amacıyla kullanılan bir şablondur. Vergilerin gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) gibi ekonomik büyüklüklerin içindeki nispi paylarını ve önemlerini anlatır. Bir ülkenin vergi yapısı makroekonomik

büyüklikler ile ilişkili olduğu için vergi yapıları bu büyüklüklere bağlı olarak değişiklik gösterir. Her ülkenin kendine ait ekonomik yapısına bağlı vergi sistemi vardır. Çeşitli ülkelerin vergi yapıları uluslararası hukuktan kaynaklı olarak benzerlik gösterebilmektedir.

Dolaylı vergiler, tüketim üzerinde şekillenirler. Genellikle KDV olarak yansıtılırlar. Taşıt yakıtları, tütün mamulleri, alkol içeren içecekler ve bunlara ithalat yapıldığında bunun vergisi de eklenerek dolaylı vergi olarak devlete ödeme yapılmış olur. Dolaylı vergiler üretim ve ithalat ile ilişkili haldedirler. Üretim üzerinden alınan vergileri, ithalat üzerinden alınan vergiler, navlun ve sigorta, finansal işlemler, sermaye işlemleri üzerinden alınan vergiler oluşturur. Gelir üzerinden ise, sosyal güvenlik primleri, kişi kendi hesabına çalışıyorsa bordro üzerinden sağlanan vergiler ve sermaye vergileri dolaysız vergiler olarak adlandırılabilir. Tüketim veya gelir üzerinden alınmasına karar verilen vergi şekil olarak dolaylı veya dolaysız vergi arasında kurulması istenen dengenin tercihi anlamına gelir (Özdemir, 2009).

Kamu harcamaları için toplanan vergilere gönüllü olarak katılmayı tercih eden bireylerin olduğu toplumlarda vergi, gelir, servet ve hizmetler üzerinden alınır. Tüm malların üzerinden alınan vergilere genel tüketim vergileri denirken, belirli bir amaca yönelik olan malların üzerinden alınan vergilere özel tüketim vergileri denmektedir. Genel tüketim vergilerinin mali amaçlarının dışında özel tüketim vergileri tüketicilerin harcama kalıplarını belirleme vergilerden kaçınma ve kaçırma gibi tepkileri azaltma vb. sebeplerle kullanılarak sistem içerisinde varlığını daha da arttırmaktadır. Devletlerin diğer devlet ekonomileriyle bütünleşme içine girmesi özel tüketim vergilerinin kullanımını arttırmaktadır. Türkiye’de Avrupa Birliği çalışmaları sırasında 1985 yılından itibaren kullanılan ve 8 adet dolaylı olan vergiyi yürürlükten kaldıran Katma Değer Vergisi Kanunu ile Avrupa Birliği mevzuatına uygun olarak önemli bir adım atılmıştır. Özel tüketim vergisi ise meclis çalışmalarına 1993 yılında başlanmış fakat gerekli çalışmalar yapılamadığı için kanunlaşmamıştır (Taylar, 2012).

1.3.VERGİLERİN EKONOMİK ETKİLERİ

Vergiler kamu harcamalarının finansmanı için kaynak oluştururlar. Kamu harcamalarını mikroekonomik ve makroekonomik etkileri söz konusudur. Sosyal

amaçlı kamu harcamaları gelir transferini sağlar, ekonomik amaçlı kamu harcamaları ise bir tür teşviiktir. Mikro ekonomik etkiler piyasalar üzerindeki etkilerdir. Harcamalar üzerinde etkisinin olmasının sebebi ise bir tür gelir olmasındandır. Transfer harcamaları ile bireylerin eline geçen ek gelir, tasarruf ve yatırım kararları üzerinde piyasa dengesini bozucu etkiler de barındırabilir. Makro etkiler ise ulusal gelir üzerinden yeniden dağıtım etkisi olarak da açıklanabilir. Vergi harcamalarının makro etkileri işleyiş olarak transfer harcamalarına benzemektedir. Örtük transfer olarak da adlandırılır (Saraç, 2010).

Vergiler ekonomik kalkınmanın finansmanı açısından değerlendirildiğinde; iç kaynaklardan yararlanmak çok daha güvenilirdir; bu açıdan en güvenilir kaynak vergilerdir. Ancak ekonomik yönden maliye politikası aracı olan vergileri kullanmak güçlükler taşımaktadır. Ekonomik kalkınmaya hız kazandırmak için vergilerden yararlanmak mantıklı olacaktır. Vergi politikalarını kullanmak, maliye politikasının esas amacı olan ekonomik ilerleme üzerinde en etkili yollardan biridir. Ekonomik büyüme vergilerle sağlanırken, dolaylı ve dolaysız vergilerin etkisi aynı olmamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde dolaylı vergiler çoğunlukta olmakla beraber; gelişmiş ülkelerde dolaysız vergiler başı çekmektedir. Gelişme aşamasındaki ülkelerde, en etkin olan dolaylı vergi; tüketim üzerinden alınanlardır. Vergilerin ekonomik kalkınma üzerindeki pozitif yönde etkisinin sebebi, vergiler aracılığıyla mali teşviklerin uygulanması sonucunda bölgeler arası sektörlerin gelişme farklarının en aza çekilebilmesi, vergilerin ekonomik ilerlemenin finansmanında kullanılması yoluyla ekonomik olarak kalkınmanın üzerinde önemli etkilerinin olmasındandır (Şaşmaz ve Yayla, 2019).

1.3.1. Vergiler ve Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme teorilerinden neo-klasikbüyüme modelinde vergi politikalarının ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı kabul edilmektedir (Solow, 1956). Buna karşın içselbüyüme teorilerinde devlet, eğitim, altyapı ve sağlık hizmetleri ile,AR-GE ve teknoloji transferlerini destekleyerek, mülkiyet haklarını koruyarak veraketçi bir yapıyı oluşturarak ekonomik büyümeyi etkileyebilmektedir.

(Lucas, 1988; Romer,1986). Devletin söz konusu işlevleri yerine getirmesinde en önemli araçlardan birisini vergiler oluşturmaktadır.

Bununla birlikte arz yönlü iktisat okulu kurucuları, vergide yapılan indirimlerin ekonomik büyüme üzerinde etkinliği arttıracığını savunarak piyasadaki artışının vergi gelirlerini daha da arttıracığını öne sürmüşlerdir. Vergi indirimleri özel sektörde kullanılabilir geliri arttırarak pozitif bir talep oluşturur ve bu kısa vadeli, orta vadede önemli etki arz yanlıdır. 1980 yıllarında arz yönlü iktisatçılar, bu düşünceyi ağır vergi yapısına sahip ülkelerde büyümenin kötü olduğuna dair çıkarıma varmışlardır. Vergi indiriminden ziyade türü daha önemlidir türüdür. Örneğin gelir vergisi indirimi, vergi gelirlerini azaltabilir. Buna karşın kurumlar vergisi gelirleri yüksek oranda kullanılabilir gelirden ortaya çıkan tüketim talebinin doğal getirisi olarak artış gösterecektir. Dolayısıyla vergi indirimleri ile ortaya çıkan gelir ayrı tutulursa, vergi indirimleri toplam vergi gelirlerinde beklenen düzeyden daha da az bir düşüşe neden olabilir (Temiz, 2008).

Vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini tespit etmeye yönelik çalışmalarda Tablo 1.1'de de görüldüğü üzere farklı bulgulara ulaşılmıştır. Bununla birlikte Tablo 1.1'den de görüldüğü üzere çalışmaların büyük bir bölümünde vergi gelirlerinin ekonomik büyümeyi negatif etkilediği görülmektedir. Karayılmazlar ve Göde (2017) zaman serisi analizini kullanarak 1965-2015 döneminde Türkiye'de vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmaları sonucunda vergi yükünün ekonomik büyümeyi negatif etkilediğini belirlemişlerdir. Demir ve Sever (2017) panel eşbütünleşme analizini kullanarak 1980-2014 döneminde 11 OECD ülkesinde vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmaları sonucunda uzun dönemde dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında negatif ilişki olduğunu, kısa dönemde ise toplam vergiler, dolaysız vergiler ve dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme arasında negatif ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Kalaş vd. (2018) panel regresyon analizini kullanarak 2007-2016 döneminde Sırbistan ve Hırvatistan'da vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda, sadece katma değer vergisinin ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı pozitif etkiye sahip olduğunu, gelir vergisi, tüketim vergisi ile sosyal güvenlik katkı paylarının ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahip olmadığını belirlemişlerdir.

Tablo 1.1: Vergi Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisini İnceleyen Literatür Özeti

Çalışma	Çalışma Dönemi	Ülke	Etki	Sonuçlar
Helms (1985)	1965-1979	ABD	Negatif	Transfer ödemelerini finanse etmede kullanılan gelir büyüme yavaşlatmaktadır.
Padovano ve Galli (2001)	1951-1990	23 OECD ülkesi	Negatif	Efektif marjinal gelir vergi oranları büyüme ile negatif korelasyonludur.
Tomljanovich (2004)	1960-1990	ABD	Negatif	Daha yüksek vergi oranları kısa dönem büyüme negatif etkilemektedir.
Lee ve Gordon (2005)	1980-1997	70 ülke	Negatif	Kurumlar vergisini %1 düşürme, yıllık büyüme %0,1 ile 0,2 arasında artırmaktadır.
Tosun ve Abizadeh (2005)	1980-1999	OECD ülkeleri	Pozitif/negatif	Kişisel vergiler ile emlak vergileri ekonomik büyüme pozitif etkilerken, bordro vergileri ile mal ve hizmet vergileri büyüme negatif etkilemektedir.
Bania vd. (2007)	1962-1997	ABD	Negatif	Kamu yatırımlarına yönlendirilen vergiler önce GSYH'ye eklenmekte, sonra ise çıkarılmaktadır.

Çalışma	Çalışma Dönemi	Ülke	Etki	Sonuçlar
Reed (2008)	1970-1999	ABD	Negatif	Eyalet vergileri büyümeyi negatif etkilemektedir.
Bonu ve Pedro (2009)	1982-2002	Botswana	Anlamalı bir etki yok	
Alesina ve Ardagna (2010)	1970-2007	OECD ülkeleri	Negatif	Vergi indirimlerine dayalı mali teşvikler, tüketim artışından daha fazla ekonomik büyümeyi artırmaktadır.
Gemmell vd. (2011)	1970-2004	17 OECD ülkesi	Negatif	Gelir ve kar vergileri uzun dönemde ekonomik büyümeye en fazla zarar vermektedirler.
Romer ve Romer (2010)	1945-2007	ABD	Negatif	GSYH'nin %1'i kadar vergi artışı yaklaşık 2 yıl sonra üretimde %3'lük düşüşe yol açmaktadır.
Arnold vd. (2011)	1971-2004	21 OECD ülkesi	Negatif	Ekonomik büyümeye en fazla zarar veren vergiler sırasıyla kurumlar vergisi, bireysel gelir vergisi, tüketim vergisi ve emlak vergisidir.
Barro ve Redlick (2011)	1912-2016	ABD	Negatif	Ortalama marjinal vergi oranında %1'lik düşüş, bir sonraki yıl kişi başına GSYH'yi yaklaşık %0,5 yükseltmektedir.

Çalışma	Çalışma Dönemi	Ülke	Etki	Sonuçlar
Ferede ve Dahlby (2012)	1977-2006	Kanada	Negatif	Kurumlar vergisini %1 azaltma yıllık büyümeyi %0,1-0,2 arasında yükseltmektedir.
Ibadin ve Oladipupo (2015)	1981-2014	Nijerya	Pozitif	Katma değer vergisi ile petrol kazancından elde edilen vergi GSYH'yi pozitif etkilemektedir.
Onakoya ve Afintinni (2016)	1980-2013	Nijerya	Pozitif	Petrol geliri vergileri ve kurumlar vergisi ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki vardır.
Demir ve Sever (2017)	1980-2014	11 OECD ülkesi	Negatif	Dolaysız vergiler uzun dönemde ekonomik büyümeyi negatif etkilemekte, kısa dönemde ise toplam vergiler, dolaysız vergiler ve dolaylı vergiler ekonomik büyümeyi negatif etkilemektedir.
Karayılmazlar ve Göde (2017)	1965-2015	Türkiye	Negatif	Vergi yükü ekonomik büyümeyi negatif etkilemektedir.
Kalaš vd. (2018)	2007-2016	Sırbistan ve Hırvatistan	Pozitif	Katma değer vergisiekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiye sahiptir.
Egbunike vd. (2018)	2000-2016	Nijerya ve Gana	Pozitif	Vergi gelirleri GSYH'yi pozitif etkilemektedir.

Kaynak: McBride (2012) ile Kalaş vd. (2018)'den uyarlanmıştır.

1.3.2. Vergiler ve Kayıt Dışı Ekonomi

Bir ekonomide vergi oranlarının yksekliti kayıtdışı ekonominin en önemli nedenlerinden birisini oluşturmaktadır. Vergi oranlarının yükselmesi çeşitli sektörler üzerinde baskı yaratmaktadır. Özellikle üreticiler yanlış veya eksik beyan yapmaktan ziyade tamamen beyan yapmama yolunu seımeyi cazip bulmaya başlamışlardır. Kişiler belli bir ticaret yaptıklarında buradan kazandıkları hasılatın beyanını vergilerin çok yüklü olmasından dolayı hiçbir şekilde yapmamaktan yana olmuşlardır. Devlet böyle durumlarda vergi kaırılmasını engellemek için o sektördeki ortalama gelir elde eden bir kişinin hasılatına bakarak vergilendirmeye yapmaya çalışmaktadır (Allingham ve Sandmo,1972).

Kayıt dışı istihdamın üretim ve hizmet faaliyetlerinin resmi olarak devlete bildirimlerinin yapılmaması ve bunun sonucu olarak vergi ve yasal yükümlülüklerinin mali kurumların denetim alanının dışında kalmasıdır. Kayıt dışı ekonomi içerisindeki payı gitgide artmaktadır. İstihdam belgelerinin vergi dairelerinin dışında kalması yani oluşacak katma değerin devletin vergi gelirlerini elde edememesine sebep olmaktadır. Devletin bu şekilde elde edemediği vasıtasız vergilerin ekonomik dengeyi bozmaları sonucunda bu dengenin sağlanabilmesi için vasıtalı vergilerin oranlarının artması gerekecektir. Bu durum gelir adaletinin bozulmasına sebep olacaktır (Güloğlu ve Korkmaz,2003).

Kayıt dışı ekonomi belgelerin hiş beyan edilmediği veya beyan edilse dahi gerçek tutarları içermeyen belgeler olması doğrultusunda devletin yanıltılmasıdır. Sadece yasalara uymayan durumlarda kayıt dışı ekonomi olmamaktadır İkinici iş, evlerde yapılan gelir getirici işler ve buna benzer vergiden kaırınmanın olduğu yollar kayıt dışı ekonomiyi arttırmaktadır. Kayıt dışı ekonomi ile mücadele edebilmek için devletin önlemler alması gerekmektedir. Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli yollarından birisi e-fatura sistemine geımektir. E-fatura güvenli elektronik imza yöntemiyle mükellefler arasında kesilen faturaların öncelikle yetkili vergi dairesi tarafından incelenerek sonrasında kişiler arasında gerçekleşmesine olanak

sağlamaktadır ve böylelikle denetim daha sağlam hale gelebilecektir (Öz ve Bozdoğan,2012).

Vergi ödeme kültürü ekonomik ve sosyolojik yönden iç içe geçmiş terimlerdir. Bir ülkenin vergi ödeme kültürü genellikle sosyalist sistemden piyasa ekonomisine geçiş yapılan toplumlarda oldukça geniş kapsamlı olarak irdelenen bir kavramdır. Bu kavram sosyalizmin çöküşü ile gündeme oldukça fazla gelmiş bir kavramdır. Klasik iktisatın öncülerinde Schumpeter'e göre vergileme bir 'sanat'tır. Vergi kültürü tanım olarak devletin kültürel dinamikleriyle tarihsel süreçte gelişen resmi veya resmi olmayan kurallar bütünüdür (Karayılmazlar,2004).

Devletlerin elindeki kaynakların nasıl kullanılacağı önemlidir ve bu kaynakların verimli kullanılması gerekli olan büyümenin sağlanabilmesi için dolaylı olarak etki sağlamaktadır. Ülke içerisinde toplanan vergi bir kaynaktır ve bunun nereye aktarılacağı ve nasıl sonuçlar alınacağı önem taşımaktadır. Bireylerin vergi kaçırmaması için vergi kültürünün tam olarak bireylere anlatılması ve benimsetilmesi gerekmektedir. Çünkü vergiler büyüme için en önemli kaynaklardır. Kayıt dışı ekonomi azaldıkça ülkelere ek kaynak sağlanır ve bu ek kaynaklar uygun kanallara yatırım olarak aktarıldığında ekonomiyi canlandırarak daha da büyüyen bir ekonomi ortaya çıkar. Vergi oranlarında herhangi bir azaltma yapılsa da yapılmasa da kişilerin vergi bilincinde olmaları devlet tarafından sağlanmalı ve vergi kaçırma veya vergiden kaçınma dış plana atılmalıdır. Eğer ki vergi ahlakı ve bilinci yüksek bir toplumsa vergi denetleme gücü de yüksek olan eğitilmiş bir kesime sahip olan bir devlet yapısı olduğu da açıktır. Bu da bir çeşit devleti ve vergileri denetleme şeklidir (Bakırtaş,2016).

1.3.3. Vergiler, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

Hükümetler vergi gelirlerinin bir kısmı ile sosyal güvenlik harcamaları ve transfer harcamalarını finanse etmektedirler. Sosyal güvenlik harcamaları, sosyal refahın artırılması, toplumsal bölünmüşlüğü ve istikrarsızlığı azaltmak amacıyla yapılan harcamalardır. Hem sosyal güvenlik harcamaları hem de transfer harcamaları ile ülkedeki gelir dağılımı eşitsizliği ile yoksulluğun azaltılması hedeflenir.

Sosyal devlet politikası sosyal güvenlik ve yardımlar içeriğinden; esas itibariyle toplumun sosyoekonomik refah düzeyini artırmayı amaçlamaktadır. Ailenin ve bireyin ekonomik politikaları ve kamu harcamalarıyla sosyal devlet anlayışına yakın bir seviyede toplumsal refahı artan bir ivme ile yükseltecek güçte kamu harcamaları yapılmalıdır. Sosyal devlette ekonomik güçlük çeken kesimin duyduğu ihtiyaçlara nakit olarak yardım edilmesinin dışında bu tür devlet harcamalarıyla gelir

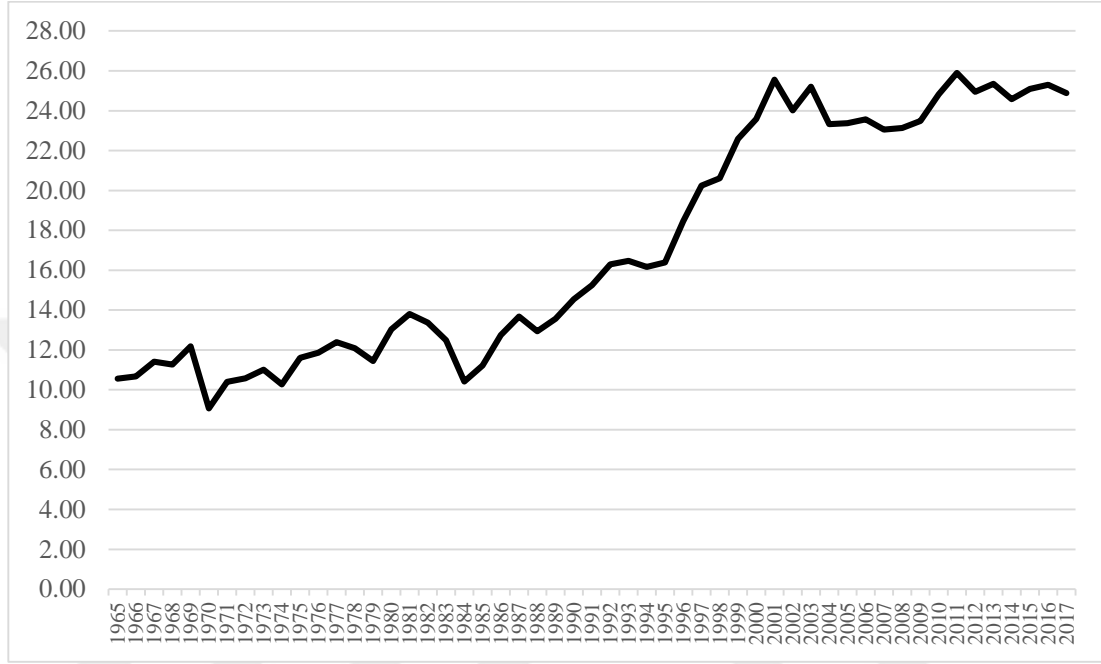
farklılıklarının azaltılması sağlanabilir. Bu türlü devletin yaptığı harcamalara kaynak oluşturabilecek en önemli etken ise vergilerdir. Ücret gelirlerinin 20. yüzyılın başından itibaren yeni bir vergileme türü olan sosyal kesintileri ön plana getirmiştir. Emeğin getirisinden sosyal sigorta sandıklarına gelir kayması olarak aktarılan bu verginin sosyal devletin derinlik kazanmasını mümkün kılan telafi ödemelerinde emeklilik maaşı ve işsizlik ücreti gibi kullanılıyor olmasıdır (Aydın ve Çakmak, 2017).

Sosyal politika ülke içerisindeki eşitliği sağlayabilme konusunda uygulanan vergi düzenleme politikalarıyla şekillenmektedir. Vergi kamu finansmanını sağlayabilmek için bireylere yüklerken bu tarz bir kamu politikası müdahale işlevleri ile donatılmış sayılmaktadır. Sosyal politika ile vergileme zenginden alıp fakire verme arasındaki ilişki olarak tanımlanabilir. Gelir düzeyi yüksek olandan alınan vergi gelir düzeyi düşük olan kesime transfer edilmektedir. Vergi politikaları uygulanırken sadece ödeme gücü düşük olanlar yaralanacak şekilde değil, ödeme gücü yüksek olanların da yararlanabileceği şekilde sistem oluşturulmalıdır. Sosyal politika gereği toplumun bütün kesimlerine kamu harcamaları ile hitap edilebilmesi gerekmektedir. Çok kazananın daha çok vergi alınabilmesi ve bunu denetleyebilecek kurumların olup olmaması verginin hangi seviyede sosyal politika aracı olduğunu ortaya koyacaktır (Karabacak, 2012).

1.4 TÜRKİYE'DE VERGİLERİN GELİŞİMİ

Türkiye'de 1965-2017 döneminde vergi gelirlerinin gelişimi Grafik 1.2'de görülmektedir. Toplam vergi gelirleri 1965 yılında GSYH'nin %10,56'sından, 2017 yılında GSYH'nin %24,89'una yükselmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de vergi yükünün zaman içerisinde önemli oranda yükseldiği görülmektedir.

Grafik 1.2: Türkiye’de Vergi Gelirlerinin Gelişimi (1965-2017) (GSYH’nin Yüzdesi)

Kaynak: OECD, 2019

Türkiye’de 24 Ocak İstikrar Politikasının uzun dönemde ekonomide serbest piyasa koşullarının sağlanması esas alınmıştır. Uzun dönem istikrarı sağlamak için uygulanan monetarist politikalar, ücretlerin azaltılması, sosyal amaçlı sübvansiyonların kaldırılması, yapısal değişimi gerçekleştirmek için, ekonomik ve sosyal alandaki devlet müdahalelerinin azalması, bununla beraber piyasanın dışa açılımını sağlamak olarak açıklanabilir. 1980 sonrasında ekonominin daha liberal hale gelmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda faiz oranları ve döviz kurları esnekleşmiş, kontrol altındaki kambiyo rejiminin terk edilmesi, kamu iktisadi teşebbüslerin fiyatları azaltılmıştır(Kargı ve Özüğurlu,2007).

24 Ocak 1984 istikrar politikaları ile birlikte Türkiye’de liberal ekonomi politikalarının uygulanmasının artmasıyla maliye politikaları devletin küçülmesi eğilimine girilmiştir. Türkiye’de 24 Ocak 1980 tarihinde alınan istikrar tedbirleri ile piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılmasına çalışılması ile yeni bir döneme

geçilmiştir. Özellikle Neo-liberal politikalar ile vergi indirimleri gündeme gelmiştir (Güngör,2001).

1980’li yıllarda yapılan yoğun düzenlemelerle bütçe açıkları hızla kapanmış, şirketler büyük ilerlemeler kaydetmiş, ülke piyasası dışarı açılarak ihracat artışları ortaya çıkmıştır. Vergi politikaları piyasayı daha güçlü hale getirmek için ekonomik alanda uygulanan politikalarla uyum içinde çalışmalıdır. Bu sebeple, KDV 1985 yılında yürürlüğe girmiştir. 29 Temmuz 1988’de Vergi Reformu Kanunu yürürlüğe girmiştir (Bakan ve Aksoy, 2010).

Türkiye’de 1982 yılından itibaren vergi yapısında dolaylı vergilerin payındaki artışla yapısal dönüşüm başlamıştır. Mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerde önemli yenilikler yapılmış katma değer vergisi, özel tüketim vergisi, özel iletişim vergisi ve şans oyunları vergisi koyulmuştur. 2006 yılında kurumlar vergisi koyulmuş ve 2008 yılında ise asgari geçim indirimi yürürlüğe girmiştir. Küreselleşmeyle birlikte ise yatırımların ülke içerisine çekilebilmesi için dolaysız vergiler gitgide azaltılmıştır. Kurumsal yaklaşıma göre, Türkiye’nin vergi yapısı günümüzde daha çok gelişmekte olan ülke diyebileceğimiz geçiş toplumu ülkelerinin vergi yapısına benzemektedir (Cural ve Çevik, 2015).

Harcamalar üzerinden alınan vergiler içinde yer alan tüketim vergileri Türkiye’de en önemli bölümü oluşturur. Özel Tüketim Vergileri ise devlete yüksek gelir sağlama amacının dışında tüketicilerin tepkilerini azaltmaya ve harcama kalıplarını değiştirmeye etki etmektedirler. ÖTV Türkiye’de petrol ürünleri, kara, deniz ve hava taşıtları, alkollü, kolalı içecekler ve tütün mamulleri ve lüks mal olarak tanımlanan ürünler üzerinden alınmaktadır. Yaklaşık 274 mal üzerinden alınmasından dolayı bir KDV gibi görünüm almıştır (Taylar, 2012).

Türkiye’de 1990’lı yıllardan günümüze kamu kesimi açıklarının artması, devletin vergiden sağladığı gelirlerin iç borçlarına dahi yetmemesi, bu açığın dış borçlarla ve ya Merkez Bankası kaynaklarıyla finanse edilmek zorunda kalınması yoluna sevk etmiştir. Birçok ülkede gelir, kurumlar, servet ve tüketim üzerinden alınan vergiler kamu gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturmakta ve bu nedenle kamu harcamaları vergilerle sağlanmaktadır. Türkiye 1990’lı yıllardan sonra bütçe harcamaları borçlanma ile finanse edilmeye başlanmıştır ve vergi sistemin yapısının bozulmasına neden olmuştur. Bu yıllarda borç faiz ödemeleri çok yüksek oranda artmıştır. Bu süreçte kamu finansmanını sağlayan vergi gelirlerinin yeterli olmaması

ise iç ve dış borçlanmaya gidilmesine önemli sebep olmuştur (Susam ve Oktayer, 2007).

Türkiye’de son dönemlerde dolaylı vergilerin tarafına bir artış yaşanmaktadır. Bu durum, geliri yüksek olmayanlar için negatiflik oluşturur. Adalet sağlayabilmek için vergi alınan malları sınıflandırmak doğru olabilir. Ancak bu Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde uygulanabilmesi güç bir durumdur. Türkiye’deki vergileme prosedürünün sistemi düzeltmek yerine daha da bozan bir etkisi vardır. Bunun sebebi, vergi ağırlığının ücret üzerinde yoğunlaşmasıdır yani dolaylı vergi oranı ve tabanı çok daha yüksek ve geniştir (Ay ve Talaşlı, 2008).

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ GELİRLERİNİN BELİRLEYİCİLERİ

Vergi gelirleri devletlerin eğitim, altyapı yatırımları, savunma ve transfer harcamaları gibi harcamalarının temel finansman araçlarından birisidir. Bu nedenle vergi gelirleri üzerinde etkili etkenlerin belirlenmesi, devletin doğru vergi politikalarını belirlemesi açısından önem taşımaktadır. Bu bölümde vergilerin ekonomik, kurumsal ve sosyal belirleyicileri üzerinde durulacaktır.

2.1. VERGİ GELİRLERİNİN EKONOMİK BELİRLEYİCİLERİ

Ekonomik büyüme, işsizlik, enflasyon, finansal sektörün gelişmişlik düzeyi ve kayıt dışı ekonomi büyüklüğü gibi etkenler ekonomik faaliyet veya bireylerin gelirini etkileyerek vergi gelirlerini etkileme olanağına sahiptir. Bu bölümde bu etkenler ele alınacaktır.

2.1.1. Ekonomik Büyüme, Kişi Başına Gelir ve Vergi Gelirleri

Makroekonomik büyüklüklerden genel ekonomik faaliyetin performansını gösteren ekonomik büyüme oranı, vergi hasılatı üzerinde etkili olan ekonomik değişkenlerden birisidir. Ekonomik daralma dönemine girdiğinde, vergi hasılatının azalması; tam tersi ekonominin genişleme dönemlerinde ise vergi gelirlerinin artması beklenir.

Ayrıca kişi başına gelir düzeyi, ekonominin genel gelişmişlik düzeyinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir ve vergi gelirleri ile pozitif korelasyonlu olması beklenmektedir. Wagner yasasına göre kamu hizmetlerine talep gelir esnektir. Dolayısıyla da kamu sektörü tarafından sağlanan mal ve hizmet oranının gelirle artması beklenir (Gupta, 2007).

İlgili ampirik literatürde genellikle teorik beklentilere paralel sonuçlara ulaşılmıştır. Ghura (1998), 39 Sahra altı Afrika ülkesinde 1985-1996 döneminde bazı değişkenlerin vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışma sonucunda kişi

başına düşen gelir ile ticari açıklığın vergi gelirlerini pozitif, tarım sektörünün ise negatif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Gupta (2007) regresyon analizini kullanarak 105 ülkeden oluşan panelde vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmıştır. Çalışması sonucunda ekonomik büyümenin vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemiştir.

Mahdavi (2008), 43 gelişmekte olan ülkede 1973-2002 döneminde vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmıştır. Çalışma sonucunda kişi başına düşen gelire birlikte ticari açıklık, kentleşme ve yetişkinlerde okuryazarlık oranının vergi gelirlerini pozitif etkilediği, dış yardımlar, nüfus yoğunluğu, yaşlı nüfusun görece büyüklüğü ve enflasyon oranının ise vergi gelirlerini negatif etkilediği sonuçlarına ulaşmıştır. Castro ve Camarillo (2014) regresyon analizini kullanarak 2001-2011 döneminde 34 OECD ülkesinde vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda ekonomik büyümenin vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemişlerdir.

Bir başka çalışmada Zarra-Nezhad vd. (2016) dinamik regresyon analizini kullanarak 1990-2012 döneminde 83 ülkeden oluşan bir panelde vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmışlar. Çalışmaları sonucunda ekonomik büyümenin vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemişlerdir. Gobachew vd. (2017) zaman serisi analizini kullanarak 1999-2015 döneminde Etiyopya'da vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda ekonomik büyümenin vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemişlerdir.

Delessa-Terefe ve Terefe (2018) panel veri analizini kullanarak 1992-2015 döneminde Doğu Afrika ülkelerinde vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda ekonomik büyümenin vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemişlerdir. Boukbech vd. (2019) regresyon analizini kullanarak 2001-2014 döneminde 29 orta gelir altındaki ülkeden oluşan panelde vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda ekonomik büyümenin vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemişlerdir.

2.1.2. Üretimin Sektörel Kompozisyonu ve Vergi Gelirleri

Üretimin bazı sektörlerinin vergilendirilmesi ekonominin diğer sektörlerine göre daha kolay olduğu için, üretimin sektörel yapısı da vergi gelirleri üzerinde etkilidir. Örneğin çok sayıda çiftçinin bulunduğu tarım sektörünün vergilendirilmesi zor olabilir ve diğer yandan az sayıda firmanın bulunduğu madencilik sektörünün ise vergilendirilmesi daha kolay olabilir (Gupta, 2007).

Leuthold (1991), 1979-1981 döneminde 8 Afrika ülkesinde dış ticaret ile tarımın vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışma sonucunda dış ticaretin vergi gelirlerini pozitif, tarımın ise negatif etkilediği sonucuna varmıştır. Diğer yandan Stotsky ve WoldeMariam (1997) regresyon analizini kullanarak 43 Sahraaltı Afrika ülkesinde vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda tarım ve maden sektörlerinin vergi gelirini negatif etkilediği bulgusuna ulaşmışlardır.

Piancastelli (2001) 75 ülkeden oluşan bir panelde 1985-1995 döneminde vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmıştır. Çalışma sonucunda tarım sektörünün vergi gelirlerini negatif, sanayi sektörünün ise pozitif etkilediği sonucuna varmıştır. Diğer yandan Eltony (2002) 16 Arap ülkesinde 1994-2000 döneminde farklı sektörlerin vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışma sonucunda tarım ile madencilik sektörleri ile ihracatın vergi gelirlerini negatif, ithalat ile kişi başına düşen gelirin ise vergi gelirlerini pozitif etkilediği sonuçlarına ulaşmıştır. Ayrıca imalat sanayi sektörünün vergi gelirleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Addison ve Levin (2012) regresyon analizini kullanarak 39 Sahra altı Afrika ülkesinde 1980-2005 döneminde vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmıştır. Çalışmaları sonucunda tarım sektörünün vergi gelirlerini negatif etkilediğini tespit etmişlerdir. Ayrıca kişi başına GSYH, ticari açıklık, kentleşme ve barışın vergi gelirlerini pozitif etkilediği, nüfus yoğunluğu ve yabancı yardımların vergi gelirlerini negatif etkilediğini saptamışlardır.

Karagoz (2013) regresyon analizini kullanarak 1970-2010 döneminde Türkiye’de sektörel kompozisyonun vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışma sonucunda tarım sektörünün vergi gelirlerini negatif etkilediği, sanayi sektörünün ise vergi gelirlerinin pozitif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Diğer yandan Mini (2015) 1994-2012 döneminde Hindistan’da hizmet sektörünün vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışma sonucunda hizmet sektörü vergi geliri tahsilatının gelir elastikiyetinin birden düşük olduğunu tespit etmiştir.

Nnyanzi (2015) zaman serisi analizini kullanarak 1987-2011 döneminde Uganda’da vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmıştır. Çalışma sonucunda tarım, imalat, enflasyon, reel döviz kuru, bütçe açığı, bağış ve borcun vergi gelirlerinin anlamlı belirleyicileri olduğunu belirlemiştir. Tarım sektörünün vergi gelirlerini negatif etkilediği, imalat sanayi sektörünün ise vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemiştir.

Maweje ve Munyambonera (2016) ARDL eşbütünleşme testini kullanarak Uganda'da vergi gelirinin belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda tarım sektörü ile kayıt dışı ekonominin vergi geliri performansının en fazla etkileyen hususlar olduğunu belirlemişlerdir. Bununla birlikte ticari açıklı, sanayi sektörünün büyümesi ile kalkınma harcamalarının ise vergi geliri performansını pozitif etkilediğini belirlemişlerdir.

2.1.3. Enflasyon ve Vergi Gelirleri

Enflasyonun vergi gelirleri üzerindeki etkisi, vergi sisteminin yapısına ve enflasyon oranına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bununla birlikte, enflasyonun vergi gelirlerinin reel değerini artırması aşağıdaki şartların gerçekleşmesine bağlıdır (Şen, 2003):

- Vergiye tabi kazanç ve iratlar, enflasyondaki artışa paralel yükselmelidir,
- Vergi sistemi, artan oranlı bir vergilendirme yapısına sahip olmalıdır,
- Verginin toplanması hızlı olmalı, bir başka deyişle vergiyi doğuran olay ile tahsilat arasındaki zaman çok kısa olmalıdır

Enflasyonun vergi gelirleri üzerindeki etkisine yönelik Olivera (1967) ve Tanzi (1997 ve 1998) çalışmaları ilgili literatürde öncül çalışmalar olarak kabul edilmektedir. Olivera (1967), Latin Amerika ülkelerinde 1950 ve 1960'lı yıllardaki kronik enflasyonun vergi gelirlerinin reel değerini düşüreceğine belirtmiştir. Diğer yandan Tanzi (1997 ve 1998) ise Arjantin için yaptığı araştırmada enflasyonun vergi gelirleri üzerindeki etkisini vergi tahsilat sürelerinin uzunluğu, vergi sisteminin esnekliği ve enflasyon oranını birlikte ele alarak değerlendirmiştir. Zira enflasyonun reel vergi gelirlerini aşındırması olgusu da ilgili literatürde Olivera- Tanzi etkisi olarak adlandırılmıştır.

Sackey (1981), Trinidad ve Tobago, Barbados ile Jamaika'da enflasyonun vergi geliri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmaları sonucunda enflasyonun vergi gelirlerini negatif etkilediğini araştırmıştır. Diğer yandan Patoli vd. (2012), regresyon analizini kullanarak 2000-2010 döneminde Pakistan'da enflasyonun vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda enflasyon ile vergi gelirleri arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirlemişlerdir.

Akbelen vd. (2018) regresyon analizini kullanarak 1994-2016 döneminde vergi afları, GSYH ve enflasyonun vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda vergi aflarının vergi gelirleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip

olmadığı, bununla birlikte enflasyon ile GSYH'nin vergi gelirlerini artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

2.1.4. İktisadi Özgürlükler ve Vergi Gelirleri

1980 sonrasında dünya konjonktürü gereği devletler ekonomik kalkınma ve büyüme seviyesini yükseltebilmek için dışa açık özgürlükçü ticaret politikaları uygulamaya başlamışlardır. Ekonomik özgürlük 1980'li yıllardan günümüze serbest ekonomi anlayışı içerisinde temel unsur niteliğini kazanmıştır. Dolayısı ile “birinci nesil haklar” olarak adlandırılan sosyal ve siyasal haklara katkı olarak “ikinci nesil haklar” şeklinde tanım bulmuştur. Liberal politikanın içerisindeki önemli yapı taşı olan ekonomik özgürlükler serbest ticaret koşulları içerisinde özel girişim, gönüllü değişim, kapitalizm, sınırlı devlet, serbest ticaret, düşük vergi oranları, sermaye ile emeğin serbest hareketi ve bunun gibi ekonomik hayatın önemli unsurlarını oluşturan “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” felsefesi üzerine inşa edilmiştir. Genel olarak ekonomik özgürlüğü tanımlamak istersek piyasayı tetikleyen devletin ticaretin içinde en az etkili olduğu, kişisel olarak refahı maksimum kılan ekonomik kalkınma dinamiklerini uyaran doğal bir dengenin ekonomide olmasını sağlayan ve dışsallıkların piyasa üzerindeki etkisini yok sayan bir liberal iktisat öğretisidir (Akıncı vd., 2014).

Ekonomik özgürlük kavramında Adam Smith'e göre “görünmez el” in nasıl açıklandığı ve David Ricardo'nun serbest bir ticaret piyasasının ekonomik gelişmeyi nasıl etkilediği açıklanmıştır. Friedman ise ekonomik yönden özgür toplumsal kesimin, hareketleri kontrol edilen kesime göre daha verimli ve gelir getirici üretkenlikte çalıştığını öne sürmüştür. Ekonomik özgürlüklerin ölçümünde 3 farklı endeks kullanılmaktadır:

- Fraser Enstitüsü'nün Endeksi
- Freedom House'un Özgürlük Araştırması
- Heritage Foundation'ın Özgürlük Endeksi

Egger ve Winner (2004) gelişmiş ve az gelişmiş 46 ekonomide 1980-1997 döneminde ekonomik özgürlük ve vergileme arasındaki ilişkiyi incelemişler ve çalışmaları sonucunda iki değişken arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Diğer yandan Sameti ve Shahchera (2006) MENA bölgesinde 1980-2002 döneminde ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme ve vergi gelirleri

arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Çalışmaları sonucunda ekonomik özgürlük ile vergi gelirleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Mahon Jr. (2014) 33 OECD ülkesinde 1995-2008 döneminde vergi gelirleri ile ekonomik özgürlük arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda vergi gelirleri ile ekonomik özgürlük arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu saptamıştır.

Alabede (2018) Sahra Altı Afrika bölgesinde bulunan 42 ülkede 2005-2012 döneminde ekonomik özgürlüğün vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışma sonucunda ekonomik özgürlüğün vergi gelirlerini artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Bahtiyar (2019) eş bütünleşme analizini kullanarak 1996-2016 döneminde 32 OECD ülkesinde vergi gelirleri ile ekonomik özgürlük arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda ekonomik özgürlüğün vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemiştir.

2.1.5.Finansal Gelişme ve Vergi Gelirleri

Finansal sektörün gelişmesi teorik olarak vergi gelirlerini birkaç kanaldan etkileyebilme olanağına sahiptir. Öncelikle finans sektörünün gelişmesi, bu sektörde vergilendirilebilir ekonomik faaliyetlerin genişlemesine yol açarak vergi gelirlerini artırabilir. Finansal sektörün gelişmesi, ekonomik büyümeyi pozitif ekleyerek veya kayıtdışı ekonomiyi azaltarak vergi gelirlerini pozitif etkileme olanağına sahiptir (Bkz.:Shahbaz et al., 2015; Caporale et al., 2015;). Ampirik çalışmalarda söz konusu teorik öngörüler ile tutarlı sonuçlar elde edilmiştir.

Blackburn vd. (2012) banka aracılığı ile vergi kaçırma içeren bir modelde kayıt dışı ekonomi, vergi kaçırma ve finansal gelişme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmaları sonucunda finansal gelişmenin vergi kaçırma azalttığını ortaya çıkarmışlardır. Diğer yandan Petrescu (2013) regresyon analizini kullanarak 72 ülkeden oluşan bir panelde finansal gelişmenin çeşitli vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışması sonucunda finansal araçların gelişmişlik düzeyindeki iyileşmelerin gelir vergisi ile toplam vergi gelirini pozitif etkilediğini tespit etmiştir.

Bir başka çalışmada Taha vd. (2013) ARDL eş bütünleşme analizini kullanarak Malezya'da 1997-2008 döneminde bankacılık ve bankacılık dışı kesimin faaliyetlerinin dolaysız vergi geliri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda finansal sistemin vergi gelirleri üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu belirlemiştir. Akçay vd. (2016) zaman serisi analizini kullanarak 2006-2014

döneminde Türkiye’de banka ve banka dışı finansal gelişme düzeyinin dolaysız vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda bankacılık ile banka dışı finansal gelişmenin uzun dönemde dolaysız vergi gelirleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduklarını tespit etmişlerdir.

Bayar ve Karamelikli (2017) ARDL eş bütünleşme analizini kullanarak Ocak 2006-Ocak 2016 döneminde hisse senedi piyasasının gelişimi ile bankacılık sektörünün gelişiminin toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda hem hisse senedi piyasasının gelişiminin hem de bankacılık sektörünün gelişiminin toplam vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemişlerdir. Bayar vd. (2017) panel eş bütünleşme analizini kullanarak 2001-2016 döneminde OECD ülkelerinde finansal gelişmenin toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda finansal gelişmenin toplam vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemişlerdir.

2.1.6.Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergi Gelirleri

1973 yılında çeşitli ülkelerin para birimlerini dalgalanmaya bırakmasıyla Bretton Woods sistemi yıkılmış, serbestleşme ve liberalleşme başlamıştır. Keynes politikaları yerine rekabet ve özelleştirme uygulamaları baş göstermiştir. 1990’lı yıllardaki globalleşme ile gelişme aşamasındaki ülkelere sermaye kayması fazlalıkla yaşanmıştır. 1990’lı yıllardan sonra çeşitli piyasalara sermayenin akışı sıcak para şeklinde olmuştur. Aynı dönemlerde yatırımlar resmi yollar yerine özel piyasalara aktarılmıştır. 1990’lı yıllarda sağlanan uluslararası liberalizasyon ile birlikte sermaye ülkeler arasında daha rahat dolaşmaya başlamıştır. Analiz edilmesi gereken konu ülke içine gelen yabancı paranın yurtiçindeki yatırım ve tasarruf üzerindeki etkisidir. Araştırmalar sonucunda yabancı sermaye ülke içindeki teknolojik açığı kapatıp, yatırımı artırarak gelişmeyi daha da tetiklediği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra, ne kadar çok sermaye girişi olursa tasarruflar o kadar aşağı çekilecek; harcama artarak enflasyonist etkiler baskı yaratarak döviz kuru piyasalarının dengeleri bozulacaktır (Örnek, 2008).

Yabancı sermaye dış ülkelerde yatırım yapan kişilerin ülke içerisine ekonomik olarak ticari alanda girişimde bulunmalarıdır. Bu girişim sonucunda ülke içerisindeki sermayenin artması, teknolojinin gelişmesi ile istihdam oranının artması, ödemeler dengesi açığının azalması, teknik yönden gelişmiş olması ve buna benzer birçok pozitif etkisi olmuştur. Dış ticaret ülkelerin mal ve hizmet ağını genişleterek ürettikleri

malları daha geniş coğrafyalara ulaşmasını sağlar. Globalleşmenin de etkisiyle ekonomik seviyeyi daha iyi bir konuma getirdiği için her zaman için yasal düzenlemelerle desteklenmelidir. Yabancı sermayenin ülke için gelişime olumlu katkısı devlet tarafından da desteklenmesi gereken bir olgudur. Dış yatırım doğal kaynakları işletmek için geriye bağlantılı olarak kurulabilir veya üretilen malı yeni pazarlara ulaştırabilmek için ileriye bağlantılı olabilir. En yaygın çeşit olarak, bağlı olunan ülkeye teknoloji teknik yardım ve işgücü transferi olarak yatay bağlantılı şekilde yapılabilir (Tandırcıoğlu ve Özen, 2003).

İç piyasasına yatırım giren ülkeler ekonomik faydanın yanı sıra sosyal fayda da elde ederler. Doğal kaynakları değerlendirir. Yönetim ve üretim bilgisi daha da gelişir. Ekonomik büyüme oranları artar. Yabancı yatırımcı açısından ise kendi ülkesine doymuş olan iç talep dışında ürün götürdüğü ülkenin doymamış iç piyasasındaki talep onlara ekstra gelir getirisi sağlar. Yabancı yatırımcı oligopolistik fırsatları kazanca çevirebilmek için nakliye ve benzeri masraflardan kurtularak gelir sağlar veya hammaddeye yakınlık olarak gelir sağlayabilir. 1980'lere kadar gelişmiş ülkeler dış yatırımda ön sıralarda iken 1980 sonrası gelişmekte olan ülkeler de ön sıralara yerleşmeye başlamıştır. Gelişmekte olan ülkelerin yabancı yatırımcıya istisna ve muafiyet sağlayarak piyasalarına çekmesi sonucu bu ülkelerde globalleşme içindeki rekabete katılmış olurlar. Eski Doğu Blok'u ülkelerinin rekabete girmesi ile de ortamdaki sıcak parayı çekme isteği daha fazla artmış ve diğer sosyal gelişmişlikler artırılmak istenmiş, yeni yatırımlar için işgücü verimliliğini artırmak veya yönetim becerisini geliştirmek gibi farklı sosyolojik etmenler de ön plana getirilmiştir (Karagöz, 2007).

Doğrudan yabancı yatırım alan ülkeler taşımacılık ve iletişim ağını iyileştirerek ülke içerisinde hammadde kullanımı ve dağıtımını kolaylaştırarak ülke ekonomisinin kalkınmasına yol açmaktadır. Teknolojik gelişmelerin artması ve hızlanması ile de ekonomik verimliliği arttırmış olur. Bir ülkenin finansal gelişme ve ticari açıklık seviyesi yabancı yatırımların belirleyicileri arasında temel işlevler üstlenmektedir. Finansal ilerleme bir ülkenin doğrudan yabancı yatırımlar, borsa aktivelilerinin gelişmesi olarak tanımlanabilir. Finansal gelişme ekonomik büyümenin hızlanmasına neden olabilir. Ticari açıklık, ticari engellerin kaldırılmasıyla beraber serbest ticaret olgusuyla eş anlamlı olarak algılanmaktadır. Dış ticaretle bağlı olarak teknolojik düzey ve refah seviyesi de artmış olmaktadır(Çetin ve Seker,2014).

Ülkeler doğrudan yabancı yatırımları ülke içerisine çekebilmek birbirleriyle rekabet içine girerler ve bu rekabetin ana unsuru ise yatırım sonucunda sermayedarların ne kadar vergi ödeyerek ne kadar maliyete katlanacakları hususudur. Ülkeler sermayedarlarına sunacakları düşük vergi oranları sayesinde ülke içerisinde yatırım oluşmasını sağlamayı amaçlanmaktadır. Ülkemizde özellikle 2008 krizinden sonra azalma göstermiş olsa 1950 yılından günümüze kadar bu rekabetin içinde olmuştur. Türkiye’de yabancı yatırımın ülke içine çekilmesinin yanı sıra ülke dışına doğru bir doğrudan yatırım oluşmuştur. Bu sermayenin kaçışı olarak nitelendirilebilir olsa da bazıları tarafından ise Türk sermayesinin ülke dışında bir çok devlet egemenliğinde üretim yapıyor olması geleceği olan bir durumdur(Türen vd.,2011).

Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekebilmek mevcut yatırımların sermayelerini artırımını sağlayabilmek için kanunla desteklenen vergisel düzenlemeler yapılmaktadır. Kişiler ülke içerisinde yatırım yapmak istediklerinde maliyetlerini vergiler ve harcamalar toplamına göre hesaplayarak işgücü kapasitesinin de pozitif olması gerektiğini vurgulayarak iç piyasada uygun bir sektörde yatırım yaparlar. Üretim maliyetlerinin ve vergilerin kendileri için rakip olan diğer ülkelere nazaran minimum düzeyde tutulmuş olması önemlidir. Diğer bir etken olan döviz kurunun ise dalgalı olmaktan çok belli bir potansiyelde seyrediyor olması önemlidir. Mali teşvikler bu yatırımcıların vergi yükünü azaltmak demektir. Çeşitli teşviklerin içerisinde en önemlisi sermaye yatırımına yönelik teşviklerdir. Düşük vergi oranlarının yabancı sermaye üzerindeki etkisinin gelişmekte olan ülkelere gelişmişlere göre daha kuvvetli olduğu iddia edilmektedir. Piyasa ile ilgili değişkenler ile yabancı sermaye arasındaki korelasyon vergi oranı ile olan korelasyondan daha güçlü bir etken olduğu belirtilmektedir (Hazman, 2010).

Vergi rekabeti; bir ülke içerisinde yatırımcıya teşvik olanağı sağlayarak kişinin veya firmanın dış ülkelere veya iç piyasaya karşı rekabet edebilme gücünü artırabilmektir. Vergi rekabeti sadece vergi oranlarına dayanmaz. Efektif vergi oranları olarak adlandırılan çok uluslu işletmelerin yatırım kararlarını, yerleşim konumunu belirlemede kullandığı vergi oranlarıdır. Vergi oranı düşürülebileceği gibi vergi matrahı da genişletilebilir. Her ikisi de yatırım için teşvikleri belirleyicidir. Kanuni vergi oranlarının da yatırımlar teşvik etme derecesinin yeteri kadar yansıtmadığı ortadadır. Çünkü matrah önemsiz kabul edilmiştir. Bunun sebebi vergi rekabeti dendiğinde kanuni olan değil efektif vergi oranları kullanılmaktadır. Farkı ise başka

faktörleri de içerisinde bulundurmasıdır. Bu faktörlerden bazıları faiz ve amortisman indirimlerinin düşürülebilirliği, kişisel gelir vergisi ve kurumlar vergilerinin entegrasyon derecesi ve enflasyon etkisidir (Giray, 2005).

Az sayıda çalışma doğrudan yabancı sermaye girişlerinin vergi gelirleri üzerindeki etkisini ampirik olarak araştırmıştır. Öncül çalışmalardan birisinde Grop ve Costial (2000) 1987-1997 döneminde 19 OECD ülkesinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları, vergilendirme ve kurumlar vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmaları sonucunda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kurumlar vergisi gelirlerinin pozitif etkilediğini belirlemişlerdir.

Bir başka çalışmada Mahmood ve Chaudhary (2013) 1972-2010 döneminde Pakistan'da doğrudan yabancı yatırımların vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda doğrudan yabancı yatırımların vergi gelirlerini artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Bunescu ve Comaniciu (2014) 1995-2011 döneminde 27 AB üye ülkesinde vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının vergi gelirleri üzerinde zayıf pozitif etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

Balıkcioglu vd. (2016) 2004-2012 döneminde Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının farklı teknoloji düzeylerinde bulunan şirketlerin vergi ödemeleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda doğrudan yabancı yatırımların firmaların vergi ödemelerini artırdığı ve etkinin daha ileri teknoloji düzeyindeki firmalarda göreceli olarak daha yüksek olduğu sonucuna varmışlardır.

Son olarak Bayar ve Öztürk (2018), eş bütünleşme ve nedensellik analizlerini kullanarak 33 OECD ülkesinde 1995-2014 döneminde doğrudan yabancı yatırımların toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonunda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kısa dönemde vergi gelirleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Bununla birlikte, uzun dönemde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının vergi gelirleri üzerindeki ülkeler arasında farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır.

2.2.VERGİ GELİRLERİNİN KURUMSAL BELİRLEYİCİLERİ

Vergilerin tahsilatını sağlayan kurumsal yapı ve yasal çerçevenin gelişmişlik düzeyindeki iyileşmelerin vergi gelirlerini pozitif etkilemesi beklenmektedir. İlgili ampirik literatürde söz konusu teorik öngörü ile tutarlı sonuçlar elde edilmiştir.

Bird ve Martinez-Vazquez (2008) regresyon analizini kullanarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kurumsal gelişmişliğin vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda kurumsal kalite geliştirilerek vergi gelirlerinin artırılacağı sonucuna ulaşmışlardır. Diğer yandan Dioda (2012) dinamik regresyon analizini kullanarak 1990-2009 döneminde 32 ülkede demokratikleşmenin vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışması sonucunda demokratikleşmenin vergi gelirlerini pozitif etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Azka vd. (2014) Pakistan'da vergi gelirlerini etkileyen etkenleri araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda yolsuzluk, siyasi istikrarsızlık, ticari açıklık, kişi başına gelir ile enflasyonun vergi gelirlerinin belirleyicileri olduğunu belirlemişlerdir. Bu kapsamda yolsuzluk ile siyasi istikrarsızlığın vergi gelirleri üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

Hossain (2014) regresyon analizini kullanarak 55 ülkede 2002-2012 döneminde yönetim kalitesinin vergi gelirleri üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Çalışma sonucunda yönetim kalitesinin vergi gelirlerini pozitif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Diğer yandan Lien (2015) dinamik regresyon analizini kullanarak 1996-2013 döneminde 82 gelişmekte olan ülkede kurumsal gelişmişliğin vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışması sonucunda düşük gelirli ve daha düşük orta gelirli ülkelerde kurumsal gelişmişliğin vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemiştir. Bununla birlikte yüksek orta gelirli ülkelerde söz konusu etkinin negatif olduğunu tespit etmiştir.

Ozekicioglu ve Bayar (2017), panel regresyon analizini kullanarak 2002-2015 döneminde 35 OECD ülkesinde yolsuzluk, hükümet etkinliği, düzenleyici çerçevenin gelişmişliği ve yasal sistemin gelişmişliğinin vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda yolsuzluk, hükümet etkinliği, düzenleyici kalite ve yasal sistem gelişmişlik düzeyinin toplam vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemişlerdir.

2.3.VERGİ GELİRLERİNİN SOSYAL BELİRLEYİCİLERİ

Yolsuzluklar özel kesimle kamu kesimi arasındaki alışveriş sırasında oluşabilmektedir. Kamu kesiminde tahsil aşamasına kadarki vergilendirme sürecinde en çok yolsuzluklar görülmektedir ve bu durum vergi idarelerinin yoğun mali kayba uğramasında sebep olmaktadır. Vergi sistemi hantal işliyorsa ve ya kaçırmanın

cezaları hak edilenden çok daha düşükse ve vergi memurlarının gelirleri düşük olduğu için rüşvet yoluyla geçimlerini sürdürmeyi alışkanlık haline getirdilerse bu tip durumlarla vergi gelirleri devlet tarafından çok fazla düşmektedir. Dolaysız vergilerdeki yolsuzluk riski dolaylı vergilere göre çok daha fazladır. Ancak yine de görülmektedir. Dolaylı vergiler için muhasebe olarak çok daha fazla denetim gerekmektedir (Dökmen, 2012).

Bazı ülkeler vergi afları ile vergi gelirlerini artırmaya çalışmaktadırlar. Bununla birlikte, vergi afları kısa dönemde vergi gelirlerini artırabilmektedir. Vergi aflarının vergi gelirleri üzerindeki etkisini ampirik olarak araştıran çalışmalarda benzer bulgulara ulaşılmıştır.

Lopez-Laborda ve Saucó (2003) 1989-1991 döneminde İspanya'da vergi aflarının kişisel gelir vergi üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda vergi aflarının kısa ve uzun dönemde vergi gelirleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadıklarını belirlemişlerdir. Diğer yandan Luitel ve Sobel (2007) 1982-2004 döneminde Amerika'da vergi aflarının vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda vergi affının kısa vadede vergi gelirlerini arttırdığını, ancak uzun vadede vergiye uyumu güçleştirerek vergi kayıplarına yol açtığını tespit etmişlerdir.

Kargı (2011) 1923-2009 döneminde Türkiye'de vergi aflarının vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışma sonucunda vergi gelirlerinin uzun dönemde vergi gelirlerini artırmadığı sonucuna ulaşmıştır. Kaya (2014) SVAR yöntemini kullanarak 1980-2013 döneminde Türkiye'de vergi aflarının vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışma sonucunda vergi aflarının başlangıçta vergi gelirlerini başlangıçta azaltıcı, daha sonra ise arttırıcı yönde etkilediğini belirlemiştir. Bununla birlikte vergi aflarının vergi gelirlerini arttırıcı etkisinin zaman içerisinde azaldığını belirlemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

TİCARİ SERBESTLEŞMENİN VERGİ GELİRİ ETKİSİ: TÜRKİYE

ÖRNEĞİ

Bu çalışmada zaman serisi analizi kullanılarak 1974-2017 döneminde Türkiye’de ticari serbestleşme ile doğrudan yabancı sermaye girişlerinin toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu kapsamda birinci aşamada çalışmada kullanılan değişkenlerin durağanlıkları sınanmış, daha sonra değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki incelenmiştir. Son aşamada ise; uzun ve kısa dönem katsayılar tahmin edilmiştir.

3.1. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı, ticari serbestleşme ile doğrudan yabancı sermaye girişlerinin toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisini tespit etmektir. Vergi gelirlerinin kamu sektörünün önemli gelir kalemlerinden birisi olması ve özelleştirmeler ile birlikte öneminin daha da artması vergi gelirlerinin belirleyicilerinin tespit edilmesini önemli kılmıştır.

3.2. LİTERATÜR TARAMASI

Vergi gelirleri kamu sektörünün önemli gelir kalemlerinden birisini oluşturmaktadır. Bu anlamda, vergi gelirlerinin belirleyicilerinin tespit edilmesi önem taşımaktadır. İlgili ampirik literatürde kişi başına düşen gelir, sanayi sektörü büyüklüğü, tarım sektörü büyüklüğü, ekonomik özgürlük düzeyi, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, enflasyon, işsizlik, döviz kuru, ticari serbestleşme, finansal gelişme, kayıt dışı ekonomi büyüklüğü ve kurumsal gelişmişlik düzeyi vergi gelirlerinin başlıca belirleyicileri olarak belirlenmiştir (Bkz. Gupta, 2007; Chaudhry ve Munir, 2010; Martin-Mayoral ve Uribe, 2010; Karagöz, 2013; Castro ve Ramírez, 2014; Nchor ve Konderla, 2016, Bayar ve Karamelikli, 2017; Terefe ve Teera, 2018).

Bu çalışmada 1980’li yıllardan itibaren önemli miktarda artan ticari serbestleşme ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Teorik öngörüyle tutarlı olarak ticari serbestleşmenin vergi gelirleri üzerindeki etkisine yönelik ampirik çalışmalarda karışık sonuçlar elde edilmiştir. Chaudhry ve Munir (2010), Nwosa vd. (2012), Gnangnon (2017), Gaalya vd. (2017),

Ahmad ve Ali (2018) ve Terefe ve Teera (2018) ticari serbestleşmenin toplam vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemiştir.

Chaudhry ve Munir (2010) regresyon analizini kullanarak 1973-2009 döneminde Pakistan'da vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmışlar ve çalışmaları sonucunda ticari açıklığın vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemiştir. Diğer yandan Nwosa vd. (2012) zaman serisi analizini kullanarak 1970-2009 döneminde Nijerya'da ticari açıklığın vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmışlar ve çalışmaları sonucunda ticari açıklığın vergi gelirlerini pozitif etkilediğini tespit etmişlerdir. Gnangnon (2017) dinamik regresyon analizini kullanarak 1995-2013 döneminde 169 ülkeden oluşan bir panelde çok taraflı ticaret serbestleştirilmesinin kamu sektörü gelirleri üzerindeki etkisini araştırmış ve çalışma sonucunda çok taraflı ticaret serbestleştirilmesinin kamu gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemiştir. Gaalya vd. (2017) panel eş bütünleşme analizini kullanarak 1994-2002 döneminde Doğru Afrika ülkelerinde ticari açıklığın vergi gelirleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmaları sonucunda ticari açıklığın toplam vergi gelirleri, dolaylı vergiler ile ticari vergileri pozitif etkilediğini belirlemiştir.

Gobachew vd. (2017), regresyon analizini kullanarak 1999-2015 döneminde Etiyopya'da vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmışlar ve çalışmaları sonucunda ticari açıklığın vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemiştir. Ahmad ve Ali (2018) ARDL eş bütünleşme yaklaşımını kullanarak 1975-2014 ticari serbestleşmenin vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmışlar ve çalışmaları sonucunda ticari serbestleşmenin vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemiştir. Nicholas ve Eric (2018) zaman serisi analizini kullanarak 1986-2012 döneminde Gana'da ticari açıklığın ticari vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmışlar ve ticari serbestleşmenin ticari vergi gelirlerini pozitif etkilediğini tespit etmişlerdir. Terefe ve Teera (2018) çok değişkenli eş bütünleşme analizini kullanarak 1992-2015 döneminde Doğu Afrika ülkelerinde vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmışlar ve çalışmaları sonucunda ticari açıklığın uzun dönemde vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemiştir.

Akbarian vd. (2007), Emamverdi vd. (2013) , Asghar ve Mehmood (2017), Egwakhe vd. (2018) ve ise Shubati ve Warrad (2018) ticari serbestleşmenin vergi gelirlerini negatif etkilediğini belirlemiştir. Akbarian vd. (2007) ARDL yaklaşımını kullanarak 1966-2005 döneminde İran'da ticari serbestleşmenin vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmışlar ve çalışmaları sonucunda ticari serbestleşmenin vergi gelirlerini negatif etkilediğini belirlemiştir. Emamverdi vd. (2013) dinamik

regresyon analizini kullanarak 2000-2011 döneminde gelişmekte olan ülkelerde ticari serbestleşme ile e-ticaretin vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda ticari serbestleşmenin vergi gelirlerini negatif etkilediğini belirlemişlerdir.

Asghar ve Mehmood (2017) ARDL yaklaşımını kullanarak ticari açıklık ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi incelemişler ve ticari açıklığın vergi gelirlerini negatif etkilediğini belirlemişlerdir. Diğer yandan Egwakhe vd. (2018) regresyon analizini kullanarak 1987-2016 döneminde ticari açıklığın vergi geliri üzerindeki etkisini araştırmışlar ve çalışmaları sonucunda ticari açıklığın vergi gelirlerini negatif etkilediğini belirlemişlerdir. Shubati ve Warrad (2018) panel eşbütünleşme analizini kullanarak 2000-2015 döneminde 9 MENA ülkesinde ticari açıklığın kamu gelirleri üzerindeki etkisini araştırmışlar ve ticari açıklığı kamu gelirlerini negatif etkilediğini belirlemişlerdir.

Türkiye için yapılan çalışmalarda Dursun (2008), 1990-2006 döneminde vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmış ve ticari açıklığın vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemiştir. Diğer yandan, Karagoz (2013) regresyon analizini kullanarak 1970-2010 döneminde vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmış, ticari açıklığın vergi gelirleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını belirlemiştir. Son olarak Atsan (2017) regresyon analizini kullanarak 1984-2012 döneminde Türkiye’de vergi gelirlerinin belirleyicilerini araştırmış ve ticari açıklığın vergi gelirlerini pozitif etkilediğini tespit etmiştir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişleri ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi ampirik olarak inceleyen çalışmaların büyük bir bölümünde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının vergi gelirlerini pozitif etkilediği belirlenirken ((Bkz. Gropp ve Kostial, 2000; Mahmood ve Chaudhary, 2013; Okey, 2013; Bunescu ve Comaniciu, 2014; Balıkçioğlu vd., 2016; Odabas, 2016), az sayıda çalışmada doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişlerinin vergi gelirlerini negatif etkilediği belirlenmiştir (Bkz. Castro ve Ramírez, 2014; Tabasam, 2014). Diğer yandan Gobachew vd. (2017) ve Ade vd. (2018) de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının vergi gelirleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını belirlemişlerdir.

3.3. VERİ SETİ

Bu çalışmada zaman serisi analizi kullanılarak yıllık veriler ile Türkiye’de 1974-2017 döneminde ticari serbestleşme ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Çalışmada vergi gelirleri, yıllık toplam vergi gelirlerinin GSYH’ye oranı ile, ticari serbestleşme ise yıllık toplam ticaret hacminin GSYH’ye oranı ile temsil edilmiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ise yıllık net doğrudan yabancı sermaye girişlerinin GSYH’ye oranı ile temsil edilmiştir. Toplam vergi gelirleri OECD (2019) veri tabanından, toplam ticaret hacmi ile doğrudan yabancı sermaye girişleri ise Dünya Bankası (2019a ve b) veri tabanından sağlanmıştır.

Tablo 3.1: Veri Setinin Tanıtımı

Değişkenler	Değişkenlerin Tanımlanması	Veri Kaynağı
VERGEL	Toplam vergi gelirleri (GSYH’nin yüzdesi)	OECD (2019)
TICACI	Toplam ticaret hacmi (GSYH’nin yüzdesi)	Dünya Bankası (2019a)
DYSY	Doğrudan yabancı sermaye net girişleri (GSYH’nin yüzdesi)	Dünya Bankası (2019b)

Çalışmanın ekonometrik analizi için EViews 10.0 yazılımından yararlanılmıştır. Veri setine ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.2’ de sunulmuştur. Buna göre çalışma döneminde toplam vergi gelirleri GSYH’nin ortalama %18,4’üne, ticaret hacmi GSYH’nin ortalama %37,4’üne ve doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişleri ise GSYH’nin ortalama %0,8’ine eşittir.

Tablo 3.2: Veri Setinin Tanımlayıcı İstatistikleri

	VERGEL	TICACI	DYSY
Ortalama Değer	18.47886	37.42538	0.816887
Medyan	17.46500	41.01007	0.453879
Maksimum	25.90000	54.97032	3.653478
Minimum	10.27000	9.099744	0.019501
Standart Sapma	5.588970	13.07409	0.887033

3.4. EKONOMETRİK METODOLOJİ

Çalışmada kullanılan serilerin durağanlıkları iki yapısal kırılmaya izin veren Lee ve Strazicich (2003, 2004) birim kök testi ile sınıanmıştır. Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi tek yapısal kırılmaya izin veren Gregory ve Hansen (1996) eşbütünleşme testi ile sınıanmış, eş bütünleşme katsayıları ise Phillips ve Hansen (1990) tarafından geliştirilen FMOLS (Fully Modified Ordinary Least Squares- Tamamen Değiştirilmiş En Küçük Kareler) tahmincisi ile tahmin edilmiştir. DOLS (Dynamic Ordinary Least Squares- Dinamik En Küçük Kareler) ve CCR (Canonical Cointegrating Regression- Kanonik Koentegrasyon Regresyonu) yöntemleri de kullanılarak eşbütünleşme katsayıları tahmin edilmiş, benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Lee ve Strazicich (2003, 2004), Schmidt ve Phillips (1992)'nin Lagrange çarpanları (LM-Lagrange multiplier) birim kök testine dayanan ve iki yapısal kırılmayı dikkate alan LM birim kök testini geliştirmişlerdir. Yapısal kırılmalar içsel olarak belirlenmektedir. LM birim kök testi (1) numaralı eşitlik ile verilen regresyonu kullanmaktadır. Söz konusu eşitlikte Z_t , dışsal değişkenleri temsil eden vektörü, $\varepsilon_t \text{ iid } N(0, \sigma^2)$ özelliğini taşıyan kalıntıları göstermektedir (Lee ve Strazicich, 2003 ve 2004).

$$y_t = \delta Z_t + e_t \quad (3.1)$$

$$e_t = \beta e_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.2)$$

Model AA sabitte iki kırılmaya, Model CC sabit ve trendde iki kırılmaya olanak sağlamaktadır. LM birim kök test istatistiği ise (3) numaralı eşitlikte belirtilen regresyon kullanılarak elde edilir. LM birim kök testi için kritik değerler Lee ve Strazicich (2003 ve 2004)'ten sağlanır. Hesaplanan test istatistiğinin kritik değerden büyük olması durumunda yapısal kırılmalı birim kök temel hipotezi reddedilir (Yapısal kırılmaların belirlenmesi ve teste ilişkin detaylı bilgi için Lee ve Strazicich (2003 ve 2004)'e bakınız.).

$$\Delta y_t = \delta' \Delta Z_t + \phi \tilde{S}_{t-1} + u_t \quad (3.3)$$

Gregory ve Hansen (1996) eşbütünleşme testi, eşbütünleşik vektörde yapısal kırılma tarihini içsel olarak belirlemekte ve bir yapısal kırılmaya izin vermektedir. Test, üç farklı model (Model C (sabitte kırılma), Model C/T (trendli sabitte kırılma)

ve Model C/S (rejim değişikliği) ile değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini araştırmaktadır. Üç modelde de yapısal kırılma aşağıdaki kukla değişken ile tanımlanmaktadır:

$$\varphi_{1t} = \begin{cases} 0, & \text{eğer } t \leq [n\tau] \\ 1, & \text{eğer } t > [n\tau] \end{cases} \quad (3.4)$$

(4) nolu eşitlikte τ ile (0,1) değerlerini alan yapısal kırılma, $n\tau$ ile yapısal kırılmanın tam sayı kısmı gösterilmektedir. Üç modelin hesaplanan Philips test istatistikleri (Z_{α}^*, Z_t^*) ile ADF test istatistiği (ADF*)'nin minimum olduğu tarih, yapısal kırılma tarihi olarak belirlenmektedir (Modeller ve kritik değerler için bkz. Gregory ve Hansen (1996)).

Philip ve Hansen (1990) eşbütünleşme katsayılarını tahmin etmek üzere otokorelasyon ve içsellik sorunlarını da dikkate alan FMOLS yöntemini geliştirmişlerdir. FMOLS tahmincisi tutarlı, sapmasız ve normal dağılıma sahiptir (Philip ve Hansen, 1990). FMOLS yöntemi (n+1) boyutlu zaman serisi vektörüyle aşağıdaki gibi ifade edilir:

$$Y_t = X_t' \beta + D_{1t}' \gamma_1 + u_{1t} \quad (3.5)$$

3.5 numaralı eşitlikte $D_t = (D_{1t}', D_{2t}')$ deterministik değişkenleri ve n stokastik değişkenleri aşağıda sunulan X_t denklemi tarafından belirlenir.

$$X_t = r_{21}' D_{1t} + r_{22}' D_{2t} + \varepsilon_{2t} \quad (3.6)$$

$$\Delta \varepsilon_{2t} = u_{2t}$$

Hata teriminin $u_t = (u_{1t}, u_{2t})$ durağan, ortalamasının sıfır olduğu varsayılır. Hata terimi parçalara ayrılarak türetilen eş zamanlı kovaryans matrisi Σ , tek taraflı uzun dönem kovaryans matrisi Λ ve kovaryans matrisi Ω aşağıda olduğu gibidir.

$$\Sigma = E(u_{1t}, u_{2t}') = \begin{bmatrix} \sigma_{11} & \sigma_{12} \\ \sigma_{21} & \sigma_{22} \end{bmatrix}$$

$$\Lambda = \sum_{j=0}^{\infty} E(u_t u_{t-j}') = \begin{bmatrix} \lambda_{11} & \lambda_{12} \\ \lambda_{21} & \lambda_{22} \end{bmatrix} \quad (3.7)$$

$$\Omega = \sum_{j=-\infty}^{\infty} E(u_t u'_{t-j}) = \begin{bmatrix} \omega_{11} & \omega_{12} \\ \omega_{21} & \omega_{22} \end{bmatrix} = \Lambda + \Lambda' - \Sigma$$

FMOLS tahmincisi 3.5 numaralı denklemde hata terimlerinin simetrik ve tek taraflı uzun dönem kovaryans matrisinden \hat{u}_{1t} ve 2.6 numaralı denklemden \hat{u}_{2t} elde edilir. Söz konusu hata terimleri kullanılarak uzun dönem kovaryans matrisleri tahmin edilir.

Düzeltilmiş veri aşağıda olduğu gibidir:

$$Y_t^+ = Y_t - \hat{\omega}_{12} \hat{\Omega}_{22}^{-1} \hat{\Lambda}_{22} \quad (3.8)$$

Aşağıdaki denklem kullanılarak sapma düzeltme terimi elde edilir.

$$\hat{\lambda}_{12}^+ = \hat{\lambda}_{12} - \hat{\omega}_{12} \hat{\Omega}_{22}^{-1} \hat{\Lambda}_{22} \quad (3.9)$$

Böylece FMOLS tahmincisine ulaşılır:

$$\hat{\theta} = \begin{bmatrix} \hat{\beta} \\ \hat{\gamma} \end{bmatrix} = \left(\sum_{t=1}^T Z_t Z_t' \right)^{-1} \left(\sum_{t=1}^T Z_t Y_t^+ - T [\hat{\lambda}_{12}^+] \right) \quad (3.10)$$

Burada $Z_t = (X_t', D_t')$ 'dir. FMOLS tahmincisinin t istatistiği asimptotik olarak standart normal dağılıma yakınsamaktadır. FMOLS tahmincisini türetmedeki kilit nokta uzun dönem kovaryans matrislerinin tahminidir.

3.5. AMPİRİK ANALİZ

Ekonometrik analiz kapsamında öncelikle çalışmada kullanılan değişkenlerin durağanlıkları iki yapısal kırılmaya izin veren Lee ve Strazicich (2003, 2004) birim kök testi ile sınanmış ve test sonuçları Tablo 3.3'te sunulmuştur. Test istatistikleri Lee ve Strazicich (2003)'ten sağlanan kritik değerlerden küçük olduğu için serilerin birim kök içerdiği belirlenmiş, ancak birinci farkları alındıktan sonra serilerin durağan hale geldikleri görülmüştür. Test kapsamında içsel olarak belirlenen kırılma tarihleri ulusal finansal krizler ile 2008 Küresel finansal kriz ve Euro Bölgesi borç krizinin çalışma döneminde değişkenler üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.3: Lee ve Strazicich (2003, 2004) Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Model AA			Model CC		
	Test istatistiği	Birinci Kırılma Tarihi	İkinci Kırılma Tarihi	Test istatistiği	Birinci Kırılma Tarihi	İkinci Kırılma Tarihi
VERGEL	-2.66 (5)	1998	2002	-4.29 (7)	1994	2000
TICACI	-3.26 (7)	1987	2004	-4.81 (7)	1991	1996
DYSY	-3.05 (1)	2000	2011	-2.16 (2)	2004	2009

Not: Parantez içindeki değerler uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir. Kritik değerler Lee ve Strazicich (2003)'ten alınmıştır.

Toplam vergi gelirleri, ticari açıklık ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki eşbütünleşme ilişkisi tek yapısal kırılmaya olanak tanıyan Gregory ve Hansen (1996) eşbütünleşme testi ile sınanmış ve test sonuçları Tablo 3.4'te verilmiştir. Eşbütünleşme sonuçlarına göre, Model C, Model C/T ve Model C/S için tüm test istatistikleri (ADF^* , Z_τ^* ve Z_α^*) ilgili kritik değerlerden yüksek olduğu için, seriler arasında eşbütünleşme olmadığını gösteren sıfır hipotezi ret edilmiştir. Dolayısıyla değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki vardır.

Tablo 3.4: Gregory ve Hansen (1996) Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Model	ADF^*	T_b	Z_τ^*	T_b	Z_α^*	T_b
C	-4.94 (2)	1995	-5.04	1996	-83.88	1996
C/T	-5.08(2)	1995	-5.90	1997	-83.54	1997
C/S	-5.54 (2)	1995	-5.61	1997	-88.32	1997
Kritik değerler (%10) (Kritik değerler Gregory ve Hansen (1996)'dan alınmıştır.)						
C	-4.69				-42.49	
C/T	-5.03				-48.94	
C/S	-5.23				-52.85	

Not: Parantez içindeki değerler Akaike Bilgi Kriteri tarafından seçilen gecikme sayısını göstermektedir. T_b yapısal kırılma tarihlerini göstermektedir.

Değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi belirlendikten sonra eş bütünleşme katsayıları Phillips ve Hansen (1990) tarafından geliştirilen FMOLS tahmincisi ile tahmin edilmiş ve sonuçları Tablo 3.5'te sunulmuştur. Eşbütünleşme katsayıları

değerlendirildiğinde; ticari serbestleşme ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının vergi gelirlerini pozitif etkilediği belirlenmiştir. Söz konusu bulgular ilgili literatür ve ticari serbestleşme ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi Türkiye için araştıran Dursun (2008) ve Atsan (2017)'nin bulguları ile örtüşmektedir. Ayrıca doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının vergi gelirleri üzerindeki pozitif etkisi ilgili ampirik literatürdeki genel eğilim ile örtüşmektedir. Sonuç olarak hem ticari serbestleşme hem de doğrudan yabancı sermayenin yaratmış olduğu gelir, istihdam ve ticaret hacmindeki artışın etkisinin Türkiye örnekleminde baskın geldiğini söyleyebilir.

Tablo 3.5: Eşbütünleşme Katsayı Tahminleri

Değişken	Katsayılar	Std. Hata	t-istatistiği	P değeri
TICACI	0.304950	0.069691	4.375721	0.0001
DYSY	2.060377	1.003097	2.054015	0.0465
C	5.622144	2.321467	2.421807	0.0201

FMOLS yöntemi ile farkı alınmış seriler ve eşbütünleşme analizinden elde edilen hata terimi serisinin bir dönem gecikmeli değeri kullanılarak kısa dönem analizi yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 3.6'da sunulmuştur. Hata düzeltme terimi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla kısa dönemde ortaya çıkan sapmaların her dönem yaklaşık %53'ü giderilmekte ve değişkenler uzun dönem denge değerine yakınsamaktadır.

Tablo 3.6: Kısa Dönem Analiz Sonuçları

Bağımlı Değişken	ECT_{t-1}	$\Delta TICACI$	$\Delta DYSY$
$\Delta VERGEL$	-0.537 (0.000)	0.323 (0.000)	1.326 (0.000)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Geçmiş 40 yıl boyunca dünyada liberalleşme ve küreselleşme süreci önemli miktarda hız kazanmıştır. Özellikle yükselen piyasa ekonomileri ve gelişmekte olan ülkeler ihracata dayalı büyüme stratejisine geçmişlerdir. Bu kapsamda ülkeler arası mal, hizmet ve sermaye akışları üzerindeki kısıtlamalar gevşetilmiş, mali, yasal ve kurumsal teşvikler sağlanarak doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekilmeye çalışılmıştır. Söz konusu gelişmeler araştırmacıları ticari serbestleşmenin ekonomik, sosyal, siyasi ve kurumsal etkilerini tespit etmeye teşvik etmiştir. Türkiye, 24 Ocak 1980 kararları ile birlikte ithal ikameci büyüme stratejisinden ihracata dayalı büyüme modeline geçmiş ve serbestleşme politikaları ile birlikte küresel ekonomi ile bütünleşmeye çalışmıştır. Bu çalışmada zaman serisi analizini kullanılarak Türkiye’de 1974-2017 döneminde artan ticari serbestleşme ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Ekonometrik analiz sonucunda ticari serbestleşme ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının uzun dönemde vergi gelirlerini pozitif etkilediği belirlenmiştir. Söz konusu bulgular Türkiye için yapılan ampirik çalışmalar ve ilgili literatür ile örtüşmektedir. Dolayısıyla hem ticari serbestleşme hem de doğrudan yabancı sermaye girişlerinin ekonomik büyüme, istihdam, finansal gelişme, ticaret hacmindeki artış ve diğer teknolojik ve kurumsal etkileri üzerinden toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisinin, söz konusu etkenlerin vergi gelirlerini düşürücü etkilere göre daha baskın olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda gelecekte ticari serbestleşme ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile vergi gelirleri arasındaki etkileşimde hangi kanalların etkili olduğuna yönelik çalışmaların yapılmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Addison, T. ve Levin, J. (2012). The Determinants of Tax Revenue in Sub Saharan Africa. Nationell Konferens i Nationalekonomi, (pp. 1-21). Stockholm 27-28 September 2012.
- Ade, M., Rossouw, J., ve Gwatidzo, T. (2018), “Determinants of Tax Revenue Performance in the Southern African Development Community (SADC)”, ERSA Working Paper 762.
- Ahmad, K., ve Ali, S. (2018), “Trade Liberalization-Trade Revenue Nexus: An Empirical Enquiry of Trade Laffer Curve of Pakistan”, Sukkur IBA Journal of Business and Management, 5(1), 66-84.
- Akbarian, R., Ghaedi, A., ve Vaham, R. (2007), “Investigation of Relationship between Trade Liberalization and Tax Revenue: The Case of Iran (1966-2005)”, Quarterly Journal Of Quantitative Economics, 4(3), 1-22.
- Akbelen, Z., Aydın, Z.B., Polat, O. (2018). Türkiye’de Vergi Aflarının Vergi Gelirleri Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Analiz, AKADEMİK Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 64, 255-270.
- Akçay, S., Sağbaş, I., Demirtaş, G. (2016). Financial Development and Tax Revenue Nexus in Turkey, Journal of Economics and Development Studies, 4(1), 103-108.
- Akıncı M., Erkal G, Yılmaz Ö. (2015), Ekonomik Özgürlükler ve Yolsuzluk İlişkisi: Türkiye İçin Bir Zaman Serisi Analizi, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 145-165.
- Alabede, J. (2018). Economic Freedom and Tax Revenue Performance in Sub-Saharan Africa. Journal of Financial Reporting and Accounting, 16(4), 610-638. DOI:10.1108/JFRA-04-2017-0024
- Alesina, A., Ardagna, S. (2010). Large changes in fiscal policy: taxes versus spending. Tax Policy and the Economy, 24, 35-68. DOI: 10.3386/w15438

- Allingham, M.G. ve Sandmo A. (1972), *Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis*, *Journal of Public Economics* 1, 323-338.
- Arnold, J., Brys, B., Heady, C., Johansson, A., Schwelnuess, C., & Vartia, L. (2011). *Tax Policy for Economic Recovery and Growth*. *The Economic Journal*, 121(550), 59-80. DOI:10.1111/j.1468-0297.2010.02415.x
- Asghar, F., ve Mehmood, B. (2017), "Effects of Trade Liberalization on Tax Revenue in Pakistan: An Empirical Scrutiny Using ARDL Bound Testing", *Pakistan Economic and Social Review*, 55(1), 159-184
- Atsan, E. (2017), "The Determinants of Tax Capacity and Tax Effort in Turkey for the Period of 1984-2012", *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(4), 214-234. DOI:10.25287/ohuiibf.339753
- Ay, H. M. ve Talaşlı, E. (2008). *Ülkelerin Ekonomik Gelişmişlik Seviyeleri ve Vergi Yapıları Arasındaki İlişki*, *Maliye Dergisi*, Sayı:154, 135-155.
- Aydın, M. K., ve Çakmak, E. E. (2017). *Sosyal Devletin Temelleri*. 1-19.
- Azka, A., Nadeem, A.M., Parveen, S., Kamran, M.A., Anwar, S. (2014), "Factors Affecting Tax Collection in Pakistan: An Empirical Investigation", *Journal of Finance and Economics*, 2(5), 149-155.
- Bahtiyar, E. (2019). *Ekonomik Özgürlükler ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: OECD Ülkeleri Örneği*. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Bakan, S., ve Paksoy, S. (2010). *Türkiye'de Uygulanan Vergi Politikaları ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: (1980 Sonrası)*. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 151-170.
- Bakırtaş, D., (2016). *Kurumlar, Vergi Kültürü ve Ekonomik Büyüme*, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı:9, 67-87.
- Balıkcıoğlu, E. and Fazıl, B., 2016. Does foreign capital increase tax revenue: The Turkish case. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(2), pp. 776-781.

- Bania, N., Gray, J., & Stone, J. (2007). Growth, taxes and government expenditures: growth hills for U.S. states. *National Tax Journal*, 60(2), 193-204
- Barro, R., & Redlick, C. (2011). Macroeconomic Effects of Government Purchases and Taxes. *Quarterly Journal of Economics*, 153(69), 51-102. DOI:10.3386/w15369
- Bayar, Y., ve Karamelikli, H. (2017), “Financial Development and Tax Revenues in Turkey: A Non-linear Cointegration Analysis”, *European Journal of Applied Economics*, 14(2), 31-42. DOI: 10.5937/ejae14-14838
- Bayar, Y., ve Öztürk, Ö.F. (2018), “Impact of Foreign Direct Investment Inflows on Tax Revenues in OECD Countries: A Panel Cointegration and Causality Analysis”, *Theoretical and Applied Economics*, 25(1), 31-40.
- Bird, R. M., Martinez-Vazquez, J. (2008). Tax Effort in Developing Countries and High Income Countries: The Impact of Corruption, Voice and Accountability. *Economic Analysis and Policy*, 38(1), 55–71.
- Blackburn, K., Bose, N., Capasso, S. (2012). “Tax Evasion, the underground economy and financial development”. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 83, 243– 253, <http://dx.doi.org/10.1016/j.jebo.2012.05.019>
- Bonu, N. S., Pedro, M. P. (2009). The Impact of Income Tax Rates (ITR) on The Economic Development of Botswana. *Journal of Accounting and Tax revenue*. 1(1), 8-22.
- Boukbech, R., Bousselhami, A., Ezzahid, E. (2019). Determinants of Tax Revenues: Evidence From a Sample of Lower Middle Income Countries. *Applied Economics and Finance*, 6(1), 11-20.
- Bunescu, L., Comaniciu, C., 2014. Analysis of correlation between tax revenue and other economic indicators in European Union member states. *Studies in Business & Economics*, 9(1), 24-34.
- Caporale, G.M., Rault, C., Sova, A.D., Sova, R. (2015). “Financial development and economic growth: Evidence from 10 new European Union members”. *International Journal of Finance & Economics*, 20(1), 48-60.
- Castro, G.A., ve Camarillo, D.B.R. (2014), “Determinants of Tax Revenue in OECD Countries Over The period 2001-2011”, *Contaduría y Administración*, 59 (3), 35-59
- Chaudhry, I.S., Munir, F. (2010), “Determinants of Low Tax Revenue in Pakistan”, *Pakistan Journal of Social Sciences*, 30(2), 439-452.

- Cural, M., ve Çevik, N. K. (2015). Ekonomik Kalkınmanın Vergi Yapısı Üzerindeki Etkisi: 1924-2013 Dönemi Türkiye Örneği. *Amme İdaresi Dergisi*, 127-158.
- Çetin, M. ve Seker, F. , (2014). Ticari Açıklık ve Finansal Gelişmenin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Dinamik Panel Veri Analizi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt:28, Sayı:1, 125-147.
- Delessa-Terefe, K., Teera, J. (2018). Determinants of Tax Revenue in East African Countries: An Application of Multivariate Panel Data Cointegration Analysis. *Journal of Economics and International Finance*, 10(11), 134-155.
- Demir, M.,& Sever, E. (2017). Vergi Gelirleri Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkelerine İlişkin Panel Veri Analizi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 51-56.
- Din, M.-U.,Ghani, E., Siddique, O. (2003). Openness and Economic Growth in Pakistan . *The Pakistan Development Review* , 795–807 .
- Dioda, L. (2012). Structural determinants of tax revenue in Latin America and the Caribbean, 1990- 2009, Mexico.
- Dökmen, G. (2012). Yolsuzlukların Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Dinamik Panel Veri Analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi* , 41-51.
- Dursun, G.D. (2008), “1990–2006 Yılları Arası Türkiye’nin Vergi Kapasitesinin Hesaplanmasına Ait Bir Araştırma”, *Maliye Finans Yazıları*, 22, 45-60.
- Dünya Bankası (2019a), Trade (% of GDP), <https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS> (15.02.2019)
- Dünya Bankası (2019b), Foreign Direct Investment, Net Inflows (% of GDP), <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS> (15.02.2019)
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., & Gümüş, E. (2011). *Kamu Maliyesi*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Egbunike, F.C., Emudainohwo, O.B., Gunardi, A. (2018). Tax Revenue and Economic Growth: A Study of Nigeria and Ghana. *Signifikan: Jurnal Ilmu Ekonomi*, 7 (2), 213 – 220.

- Egger, P., Winner, H. (2004). Economic Freedom and Taxation: Is There a Tradeoff in the Locational Competition Between Countries? *Public Choice*, 118, 271-288.
- Egwakhe, J. A., Akinlabi, H. B., ve Odunsi, K. (2018), "Trade Openness and Tax Revenue Performance in Nigeria (1987-2016)", *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 8(12), 1161–1174.
- Eltony, M. N. (2002). *The Determinants of Tax Effort in Arab Countries*. Kuwait: Arab Planning Institute. http://www.arab-api.org/images/publication/pdfs/256/256_wps0207.pdf e.t. 28.05.2018.
- Emamverdi, G., Karimi, M., Shahkaram, M., Naseri, M., ve Hajmousavi, S. (2013), "Evaluation of the Effect of E-commerce and Trade Liberalization Index on Tax Revenue in Developing Countries using GMM", *International Research Journal of Applied and Basic Sciences*, 6(6), 782-787
- Fasoranti, M.M. (2013), "Tax productivity and economic growth", *Lorem Journal of Business and Economics*, Vol. 1 No1 pp. 1-10.
- Ferede, E., & Dahlby, B. (2012). The impact of tax cuts on economic growth: Evidence from the Canadian provinces. *National Tax Journal*, 65(3), 563-594.
- Gaalya, M.S., Edward, B., ve Eria, H. (2017), "Trade Openness and Tax Revenue Performance in East African Countries", *Modern Economy*, 8, 690-711.
- Gemmell, N., Kneller, R., & Sanz, I. (2011). The Timing and Persistence of Fiscal Policy Impacts on Growth: Evidence from OECD Countries. *The Economic Journal*, 121(550), 33-58. DOI:10.1111/j.1468-0297.2010.02414.x
- Ghura, D. (1998). *Tax Revenue in Sub-Saharan Africa: Effects of Economic Policies and Corruption*. (WP98/135), IMF Working Paper.
- Giray F. (2005), *Küreselleşme Sürecinde Vergi Rekabeti ve Boyutları*, Akdeniz İİBF Dergisi, Sayı: 9, 93-122.
- Gnangnon, S.K. (2017), "Multilateral Trade Liberalization and Government Revenue", *Journal of Economic Integration*, 32(3), 586-614. DOI: 10.11130/jei.2017.32.3.586
- Gobachew, N., Debela, K.L., ve Shibiru, W. (2017), "Determinants of Tax Revenue in Ethiopia", *Economics*, 6(6): 58-64. DOI: 10.11648/j.eco.20170606.11

- Gregory, A. W., ve Hansen, B. E. (1996), “Residual-Based Tests for Cointegration in Models With Regime Shifts”, *Journal of Econometrics*, 70(1), 99-126. DOI: 10.1016/0304-4076(99)41685-7
- Gropp, R., ve Kostial, K., (2000), “The Disappearing Tax Base: Is Foreign Direct Investment Eroding Corporate Income Taxes?”, ECB Working Paper No. 31, European Central Bank, Frankfurt.
- Gupta, A. S. (2007), “Determinants of Tax Revenue Efforts in Developing Countries”, IMF Working Paper 07/184.
- Güloğlu,T ve Korkmaz A.(2003), Türkiye’de Kayıtdışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış,51-95.
- Hazman G. (2010), Türkiye’de Mali Nitelikteki Teşviklerin Doğrudan Yabancı Sermaye Üzerindeki Etkisi: Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi Çerçevesinde Değerlendirme, *Maliye Dergisi*, Sayı:158, 262-277.
- Helms, L. J. (1985). The Effect of State and Local Taxes on Economic Growth: A Time Series Cross-Section Approach. *Review of Economics and Statistics*, 67(4), 574-582. DOI:10.2307/1924801
- Hossain, M. I. (2014). The Quality of Governance and Tax Effort: Evidence From Developed and Developing Countries. (Research Report: 7/22/14). The University of Tokyo. <http://www.pp.u-tokyo.ac.jp/graspp-old/courses/2014/documents/graspp2014-5140143-5b.pdf> e.t. 25.03.2018
- Ibadin, P. O.,& Oladipupo, A. O. (2015). Indirect taxes and economic growth in Nigeria. *Ekonomiska misao ipraksa*, 2, 345-364.
- Kalas, B., Mirović, V., Milenković, N. (2018). THE RELATIONSHIP BETWEEN TAXES AND ECONOMIC GROWTH: EVIDENCE FROM SERBIA AND CROATIA. *European Journal of Applied Economics*, 15(2), 17-28
- Kaldor, N. (1964). “Will Underdeveloped Countries Learn How to Tax?.” *Essays on Economic Policy*, Vol.1, (pp.253-268), London: Gerald Duckworth & Company Limited.
- Karabacak, Y. (2012), Sosyal Politika Aracı Olarak Vergilemenin İşlevleri: Türkiye Örneği. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 223-252.

- Karagoz, K. (2013). Determinants of Tax Revenue: Does Sectorial Composition Matter? *Journal of Finance, Accounting and Management*, 4(2), 50-63.
- Karagöz K. (2007), Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: 1970-2005, *Journal of Yasar University*, Sayı: 8, 927-948.
- Kargı, V. (2011). Türkiye’de Vergi Aflarının Vergi Gelirlerine Etkisi, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 101–115.
- Kargı,V. ve Özüğurlu,Y.(2007). Türkiye’de Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerine Etkileri: 1980-2005 Dönemi, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Sayı:14,276-289.
- Karagöz, K. (2013), “Determinants of Tax Revenue: Does Sectorial Composition Matter?” *Journal of Finance, Accounting and Management*, 4(2), 50-63.
- Karayılmazlar, E. (2004). Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Vergi Kültürü:Türkiye Örneği,H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:2.267-284.
- Karayılmazlar, E.,Göde, B. (2017). Vergi Yükünün Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(4), 131-142DOI: 10.25287/ohuiibf.330844
- Kaya, A. (2014). Vergi Aflarının Vergi Gelirlerine Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Analiz, *Maliye Dergisi*, Sayı 167, Temmuz-Aralık 2014
- Kılıçaslan,H. ve Yavan, S. 2017. Türkiye’de Vergi Yükünün Değerlendirilmesi: OECD Ülkeleri ile Karşılaştırma, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*,Sayı:12,33-51.
- Lee, J., ve Strazicich, M.C. (2003), “Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test With Two Structural Breaks”, *Review of Economics and Statistics*, 85(4) 1082-1089.
- Lee, J., ve Strazicich, M.C. (2004), “Minimum LM Unit Root Test with One Structural Break”, *Appalachian State University Working Papers*, no.04-17, pp.1-15.
- Lee, Y., Gordon, R. (2005). Tax Structure and Economic Growth. *Journal of Public Economics*, 89(5-6), 1027-1043. DOI:10.1016/j.jpubeco.2004.07.002
- Leuthold, J. H. (1991). Tax Shares in Developing Economies: A Panel Study. *Journal of Development Economics*, 35, 173–185.

- Lien, N.P.(2015). The Impact of Institutional Quality on Tax Revenue in Developing Countries. *Asian Journal of Empirical Research*, 5(10), pp.181-195.
- López-Laborda, J., Saucó, F.R. (2003). Tax Amnesties and Income Tax Compliance: The Case of Spain, *Fiscal Studies* 24(1),73-96
- Lucas, R. E. (1988), “On the Mechanics of Economic Development”, *Journal of Monetary Economics*,22,3-42.
- Luitel, H.S. & Sobel, R.S., (2007), “The Revenue Impact of Repeated Tax Amnesties”, *Public Budgeting & Finance* , Fall, 19-38.
- Mahdavi, S. (2008). The Level and Composition of Tax Revenue in Developing Countries: Evidence From Unbalanced Panel Data, *International Review of Economics and Finance* 17, 607-617.
- Mahmood, H., ve Chaudhary, A.R., (2013), “Impact of FDI on Tax Revenue in Pakistan”, *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 7(1), 59-69.
- Mahon Jr., J. E. (2014). Economic Freedom and The Size of Government. *Challenge*, 57(1), 67–81
- Martin-Mayoral, F., ve Uribe, C.A. (2010), “Determinants Economicos e Institucionales del Esfuerzo Fiscal en America Latina”, *Investigacion Economica*, 273, 85-113.
- Mawejje, J., Munyambonera, E.F. (2016). Tax Revenue Effects of Sectoral Growth and Public Expenditure in Uganda. EPRC Research Series No. 125, https://www.africaportal.org/documents/15105/Tax_Revenue_Effects_of_Sectoral_Growth_Public_Expenditure_in_Uganda_RS125_2.pdf (10.06.2019)
- Mini, T.P. (2015). "Tax Contribution of Service Sector: An Empirical Study of Service Taxation in India," Institute for Social and Economic Change Working Papers 344, <http://www.isec.ac.in/WP%20344%20-%20Mini%20Thomas%20-%20Final.pdf> (10.06.2019)
- Mucuk,M. ve Alptekin,V. , 2008 , Türkiye’de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975-2006), *Maliye Dergisi*, Sayı:155, 159-175.
- Nchor, D., ve Konderla, T. (2016), “The Shadow Economy of Czech Republic and Tax Evasion: The Currency Demand Approach”, *Acta Universitatis*

Agriculturae et Silviculturae Mendeliana Brunensis, 64(6), 2081-2086. DOI: 10.11118/actaun201664062081

Nicholas, A.K., ve Eric, A. (2018), "Trade Tax Revenue and Trade Openness in Ghana", *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences*, 9(6),344-349.

Nnyanzi, J.B. (2015). Main Drivers of Tax Revenue in Uganda: Does the Agriculture Sector in its Current form Qualify for Taxation? *Journal of Business Management and Applied Economics*, 4(2), 1-20.

Nnyanzi, J. B.,Sendi, J. M. (2018). Financial Development and Tax Revenue: How Catalytic Are Political Development and Corruption? *International Journal of Economics and Finance*, 92-104.

Nwosa, P.I., Saibu, M.O., ve Fakunle, O.O. (2012), "The Effect of Trade Liberalization On Trade Tax Revenue in Nigeria", *African Economic and Business Review*, 10(2), 28-43.

Odabası, H., (2016), "Foreign Direct Investment Inflows on Tax Revenues in the Transition Economies of European Union", *Global Journal on Humanities and Social Sciences*, 2(2), 17-22.

OECD (2019), Tax Revenue, <https://data.oecd.org/tax/tax-revenue.htm> (15.02.2019)

Okey, M.K.N. (2013), "Tax Revenue Effect of Foreign Direct Investment in West Africa", *African Journal of Economic and Sustainable Development*, 2(1), 1-22. DOI: 10.1504/AJESD.2013.053052

Olivera, J. (1967). "Money, Prices, and fiscal Lags: a Note on the Dynamics of Inflation", *Banca Nazionale Del Lavarò*, 20(82), 258-267

Onakoya, A.B.,& Afintinni, O.I. (2016). Taxation and economic growth in Nigeria. *Asian Journal of EconomicModelling*, 4(4), 199-210.

Ozekicioglu, S., ve Bayar, Y. (2017). Tax Revenues, Corruption and Governance in OECD Countries: APanel Regression Analysis. *Journal of Economic Sciences: Theory and Practice*, 74(2), ss.51 – 63

- Örnek İ. (2008), Yabancı Sermaye Akımlarının Yurtiçi Tasarruf ve Ekonomi Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 200-217.
- Öz, E. ve Bozdoğan D.(2012). Türk Vergi Sisteminde E-Maliye Uygulamaları.Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S:2,67-92.
- Özbilen, Ş. (2010). Kamu Maliyesi. Ankara : Gazi Kitapevi.
- Özdemir, B. (2009). Vergi Sistemlerinde Dolaysız Vergilerden Dolaylı Vergilere Kayış ya da Tüketim Vergilerinin Artan Ağırlığı. Maliye Dergisi, 1-32.
- Padovano, F.,& Galli, E. (2001). Tax rates and economic growth in the OECD countries (1950-1990). *Economic Inquiry*, 39(1), 44-57. DOI: 10.1111/j.1465-7295.2001.tb00049.x
- Patoli, A.Q., Zarif, T., Syed, N.A. (2012). Impact of Inflation on Taxes in Pakistan: An Empirical Study of 2000-2010 Period. *Journal of Management and Social Sciences*, 8(2), 31-41
- Pehlivan, Osman. (2003) Vergi Hukuku, Celepler Matbaacılık
- Petrescu, I. M. (2013). “Financial sector quality and tax revenue: Panel evidence”. https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=IIPF67&paper_id=198
- Phillips, P.C.B., ve Hansen, B.E. (1990), “Statistical Inference in Instrumental Variable Regression with I (1) Processes”, *Review of Economic Studies*, 57, 99-125. DOI: 10.2307/2297545
- Piancastelli, M. (2001). Measuring the Tax Effort of Developed and Developing Countries: Cross Country Panel Data Analysis. (1985/95. Working Paper 818), Institute of Applied Economic Research (IPEA).
- Reed, R. (2008). The robust relationship between taxes and U.S. state income growth. *National Tax Journal*,61(1), 57-80.
- Romer, P.M. (1986), “IncreasingReturns and Long-Run Growth”, *Journal of Political Economy*,94(5), 1002-1037.

- Romer, C.,& Romer, D. (2010). The Macroeconomic Effects of Tax Changes: Estimated Based on a New Measure of Fiscal Shocks. *American Economic Review*, 100(3), 763-801. DOI:10.3386/w13264
- Sackey, J.A. (1981). Inflation and Government Tax Revenue: The Case of Trinidad and Tobago with Comparative Reference to Barbados and Jamaica. *Social and Economic Studies*, 30(3), 76-103.
- Sağbaşı, İ ve Başoğlu A. (2005) , İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı:2,123-144.
- Sameti, M. ve Shahchera, M. (2006). Economic Freedom, Economic Growth & Governments Tax Revenue in (MENA), *Iranian Economic Review*, 10 (17), 67-86
- Saraç, Ö. (2010). Vergi Harcamaları ve İktisadi Etkileri. *Maliye Dergisi*, 262-277.
- Schmidt P., Phillips, P.C.B, (1992), “LM Tests for a Unit Root in the Presence of Deterministic Trends”, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 54(3), 257-287. DOI:10.1111/j.1468-0084.1992.tb00002.x
- Shahbaz, M., Rehman, I.U., Muzaffar, A.T. (2015). “Re-visiting financial development and economic growth nexus: The role of capitalization in Bangladesh”. *South African Journal of Economics*, 83(3), 452-471.
- Shirley, M.M. (1992), “The What, Why, and How of Privatization: A World Bank Perspective”, *Fordham Law Review*, 60(6), S23-S36.
- Shubati, R.F., ve Warrad, T.A. (2018), “The Effects of International Trade Openness on Government Revenue: Empirical Evidence from Middle East and North African Region Countries”, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 8(1), 153-160.
- Solow, R. (1956), “A Contribution to the Theory of Economic Growth”, *Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65-94.
- Stotsky, J. G., WoldeMariam, A. (1997), “Tax effort in sub-Saharan Africa”, *IMF Working Paper*, No. 97-107.

- Susam N. ve Oktayer N. ;(2007). Türkiye Ekonomisinde Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçinde Dolaysız ve Dolaylı Vergiler(1995-2005), İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı:2,106-123.
- Şaşmaz, M. Ü. ve Yayla Y. E. (2019). Vergilerin Makro Ekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Literatür İncelemesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:41, 317-328.
- Şen, H. (2003). Olivera - Tanzi Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Maliye Dergisi, Maliye Dergisi, Sayı 143, 1-9.
- Tabasam, F., (2014), "Impact of Foreign Capital Inflows on Tax Collection: A Case Study of Pakistan", Journal of Global and Social Science Issues, 2(2), 51-60.
- Taha, R., Colombage, S.R.N., Maslyuk, S., Nanthakumar, L. (2013). "Does financial system activity affect tax revenue in Malaysia? Bounds testing and causality approach". Journal of Asian Economics, 24, 147–157.
- Tandırıcıoğlu H. Ve Özen A. (2003), Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 4, 105-129.
- Tanzi, V. (1977). "Inflation, Lags in Collection, and the Real Value of Tax Revenue", International Monetary Fund Staff Papers, 24(1), 154-167.
- Tanzi, V. (1978). "Inflation, Real Tax Revenue, and the Case for Inflationary Finance: Theory with an Application to Argentina", International Monetary Fund Staff Papers, 25(3), s. 417-451.
- Taylar, Y. (2012). Vergi Teorisi Açısından Özel Tüketim Vergileri ve Türk Özel Tüketim Vergisi Uygulaması. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 435-467.
- Terefe, K.D., ve Teera, J. (2018), "Determinants of Tax Revenue in East African Countries: An Application of Multivariate Panel Data Cointegration Analysis", Journal of Economics and International Finance, 10(11), 134-155. DOI: 10.5897/JEIF2018.0924
- Temiz, D. (2008). Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1960-2006 Dönemi. 2 Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat, İzmir-Türkiye, ss.2-18.

- T.İ.B. Sınıflı Toplum Devlet ve Vergiler, (1976),1.Baskı T.İ.B Yayınları No:14, Aslımlar Matbaası, Ankara
- Tomljanovich, M. (2004). The role of state fiscal policy in state economic growth. *Contemporary Economic Policy*,22(3), 318-330. DOI:10.1093/cep/byh023
- Tosun, M.S., Abizadeh, S. (2005). Economic growth and tax components: An analysis of Tax changes in OECD.*Applied Economics*, 37(19), 2251-2263. DOI:10.1080/00036840500293813
- Turhan, S. (1993). Vergi Teorisi ve Politikası. İstanbul: Filiz Kitapevi
- Türen,U.,Gökmen,Y. ve Dilek, H.,2011, Ekonomik Özgürlük Endeksinin Yurt Dışına Doğrudan Yabancı Yatırım Yapan Türk Sermayesinin Ülke Seçim Kararına Etkisi Var mıdır?, *Maliye Dergisi*, Sayı:161,(298-325).
- Wilford, S.D., Wilford, W.T. (1978). “Estimates of Revenue Elasticity and Buoyancy in Central America: 1955- 1974. in J.F.J. Toye, (Ed.)”, *Taxation and Economic Development*. (pp.83-100), London: Frank Cass & Co. Lt
- Zarra-Nezhad, M., Ansari, M.S., Moradi, M. (2016). Determinants of Tax Revenue: Does Liberalization Boost or Decline It? *Journal of Economic Cooperation and Development*, 37(2), 103-126.